

COUNCIL OF EUROPE   CONSEIL DE L'EUROPE
Committee of Ministers
Comité des Ministres

Бела книга за меѓукултурниот дијалог „Живееме заедно еднакви во достоинството“

сите различни
сите еднакви

Министерство за култура

Европска година на меѓукултурен дијалог 2008

СОВЕТ НА ЕВРОПА
Комитет на министри

**Бела книга
за меѓукултурниот дијалог**

**„Живееме заедно еднакви
во достоинството“**

донесена од страна на министрите за надворешни работи
на Советот на Европа на 118-тата министерска седница
(Стразбур, 7 мај 2008 г.)

Совет на Европа
F-67075 Стразбур Cedex

јуни 2008 г.

www.coe.int/dialogue

© 2010 Ministry of Culture on translation into Macedonian language

© 2008 Council of Europe on publication in English and French

This translation of the White Paper on Intercultural Dialogue is published by arrangement with the Council of Europe and is the sole responsibility of the translator

Дијалогот – клуч за европската иднина

Демократското управување на сè поголемата културна разновидност на Европа, што е вкоренета во историјата на нашиот континент и е засилена од глобализацијата, стана приоритет во последните неколку години. Како треба да реагираме на разновидноста? Каква е нашата визија за општеството на иднината? Дали е тоа општество на затворени заедници што, во најдобриот случај, се одликува со коегзистенцијата на мнозинските и малцинските заедници со разграничени права и одговорности кои меѓусебно ги врзуваат заемното незнаење и стереотипите? Или, пак, дали е тоа витално и отворено општество без дискриминација што носи придобивки за сите нас и се одликува со вклучувањето на сите свои жители и со целосното почитување на нивните човекови права? Советот на Европа верува дека почитувањето и унапредувањето на културната разновидност врз основа на вредностите врз кои е изградена оваа организација се основни предуслови за развој на општествата што се засноваат врз солидарноста.

„Белата книга за меѓукултурниот дијалог“ што ни е претставена овде јасно става на знаење, во името на 47 земји-членки на Советот на Европа, дека нашата заедничка иднина зависи од нашата способност да ги заштитиме и да ги развиваме човековите права, како што се гарантираат во Европската конвенција за човековите права, демократијата и владеењето на правото, и да го унапредуваме заемното разбирање. „Белата книга“ заклучува дека меѓукултурниот пристап нуди модел за управување на културната разновидност што е свртен кон иднината. Таа предлага концепција што се заснова врз човечкото достоинство на поединецот (прифаќајќи ја нашата заедничка човечност и заедничка судбина). Ако постои некаков европски идентитет што треба да се оствари, тој треба да се заснова врз заедничките основни вредности, почитувањето на заедничкото наследство и културната разновидност, како и врз почитувањето на еднаквото достоинство на секој поединец.

Во оваа смисла, меѓукултурниот дијалог треба да одигра важна улога. Тој треба да ги спречи етничките, верските, јазичните и културните поделби. Тој ни овозможува заедно да тргнеме напред,

да се справиме со нашите различни идентитети на конструктивен и демократски начин врз основа на универзалните вредности што ги споделуваме.

Меѓукултурниот дијалог може да успее единствено ако се исполнат определени предуслови. Белата книга истакнува дека за да се унапреди меѓукултурниот дијалог, демократското управување на културната разновидност треба да се приспособи во повеќе аспекти: да се зацврстат демократското граѓанство и учеството; да се предаваат и да се учат меѓукултурните знаења; треба да се креира и да се прошири просторот за водење меѓукултурен дијалог и меѓукултурниот дијалог треба да се крене на меѓународно ниво.

Белата книга е изградена врз цврстите темели на применливото законодавство на Советот на Европа. Таа ги зема предвид богатите материјали од консултациите со голем број заинтересирани страни што се одржаа во 2007 година, вклучувајќи ги и партнерите од регионите надвор од Европа. Во таа смисла, Белата книга на повеќе начини е продукт на демократското одлучување што се наоѓа во основата на самиот меѓукултурен дијалог.

Белата книга претставува одговор на растечката потреба за појаснување како може да помогне меѓукултурниот дијалог во ценењето на разновидноста, истовремено подржувајќи ја социјалната кохезија. Таа се обидува да обезбеди концепциска рамка и упатство за креаторите на политиките и за практичарите. Меѓутоа, меѓукултурниот дијалог не може да се пропише со закон. Тој мора да го задржи својот карактер на отворен повик за спроведување на основните начела што се утврдени во овој документ, за флексибилно применување на различните препораки што се наоѓаат овде, и да даде придонес кон тековната дискусија за идната организација на општеството.

Советот на Европа е длабоко уверен дека сите заеднички сме одговорни за креирањето на општество во кое може да живееме како еднакви во достоинството.

Предговор кон Белата книга за меѓукултурниот дијалог
м-р Елизабета Канческа-Милевска,
министер за култура на Република Македонија

Република Македонија е земја на драгоцени вредности кои сведочат за милениумското цивилизациско наследство на нашата почва. Културното наследство што го поседуваме претставува мост за поврзување на традицијата со денешницата, врска меѓу времето и просторот, меѓу народите и генерациите. Почитувањето на културните разлики, кои се од особено значење за зачувување на културните вредности и идентитетот на народите, заемната толеранција и дијалогот се приоритетите врз кои нашата земја ги гради меѓусебната доверба и долготрајното партнерство, како и солидарноста во презентацијата на заедничките интереси со многу други држави. Културната политика на Република Македонија е отворена и се залага за афирмација на заедничкиот карактер на европските вредности, но, во исто време, и за зачувување на мултикултурната разнообразност што ја карактеризира Европа. Динамиката на културните меѓуакции и на меѓународната соработка меѓу Република Македонија и другите држави денес доживува фундаментален развој, а членувањето на нашата земја во меѓународните организации и асоцијации од сите области на културата, овозможува жива и интензивна комуникација и размена на искуства.

Во Република Македонија, унапредувањето на интеркултурниот и интеррелигискиот дијалог се подвлекува преку многу иницијативи, кои се дел од програмата на Владата на Република Македонија и кои поттикнуваат интензивна соработка која води кон досегање на интеграцијата, хармонијата и меѓусебното почитување на различните култури. Во нашата земја егзистираат различни етникуми кои го прифаќаат дијалогот како најхомоген медиум за остварување на етничката и религиската толеранција и широкото почитување на универзализмот и хуманизмот. Слободно можеме да забележиме дека токму културната и религиската разновидност на Република Македонија претставуваат извор на голем креативен потенцијал и мост кон заемно разбирање, почит и соживот. Не случајно, нашата држава беше домаќин на Првата и на Втората светска конференција за меѓурелигиски и меѓуцивилизациски дијалог, кои во 2007 и во 2010 година се одржаа во Охрид. Преку овие светски собири, низ особено продуктивна дискусија и преку размена на искуства и сознанија, претставници на сите светски религии, експерти, еминентни членови на меѓународни организации уште еднаш, на дело, потврдија дека културата и религијата се најмонолитните фактори на

мирот, соживотот, просперитетот и благосостојбата. Заеднички демонстриравме силна волја преку размисла, искуство, комуникација, добри намери и корисни предлози да дадеме придонес во изградбата на еден модел на цивилизација на мирот, толеранцијата, разбирањето и соживотот, религиска духовност и меѓукултурна зависност кон кои сите заедно се стремиме.

Публикацијата „Бела книга за меѓукултурниот дијалог“ ја содржи токму таа димензија: создавање на долгорочната визија за промовирање на интеркултурниот дијалог во европските држави. Во овој мошне значаен документ се презентирани реалните состојби, претставени се различни идеи, размислувања врз чија основа ќе се формулираат стратегии и методи за најдобро да се искористи интеркултурниот дијалог како средство кое ќе овозможи да се зацврсти социјалната кохезија, да се зголеми интересот за знаење на културните специфики на другите етникуми и припадници на различни религиозни групи и да се креира повисок степен на меѓусебна доверба меѓу луѓето.

Поздравувајќи ја промоцијата на Белата книга за меѓукултурниот дијалог на македонски јазик, ќе завршам со една кратка приказна на големиот писател Иво Андриќ за „Саат кулата“ во Сараево. Зборувајќи за четирите „времиња“: православно, католичкото, муслиманското и еврејското, нобеловецот подвлекол: „Во минатото своната кои ги огласуваа овие четири времиња носеа немир, денеска тие се индикатори на интеркултурниот дијалог и заедничката иднина“. Дозволете ми да посакам пораката на Андриќ да мотивира многумина од нас...

Предговор кон Белата книга за меѓукултурниот дијалог
Неговата екселенција Тери Дејвис,
генерален секретар на Советот на Европа

Белата книга за меѓукултурниот дијалог претставува резултат на тешка работа, решителност и, пред сè, дијалог. Таа беше изготвена по сеопфатни и обемни консултации со земјите-членки, организациите од граѓанското општество, верските заедници, емигрантските заедници, локалната и регионалната власт и многу други заинтересирани страни.

Меѓукултурниот дијалог е нужност на времето во кое живееме. Во светот на сè поголемата разновидност и несигурност, ние треба да разговараме преку етничките, верските, јазичните и националните линии на поделба за да ја осигуриме социјалната кохезија и да ги спречиме конфликтите.

Главната порака на Белата книга е дека меѓукултурниот дијалог е невозможен без јасно упатување на универзалните вредности - демократијата, човековите права и владеењето на правото.

Оваа Бела книга е широко прифатена, но нејзините заклучоци и препораки треба да се спроведат и да се следат преку дијалог со сите засегнати страни. Меѓукултурниот дијалог е постојан процес – нов чекор на патот кон новиот социјален и културен модел што е приспособен на Европа, која забрзано се менува, и на светот кој се менува еднакво брзо.

Содржина

1. Вовед.....	11
1.1 Советот на Европа и меѓукултурниот дијалог	11
1.2 Процесот на изготвување на Белата книга	11
1.3 Главните проблематични прашања	13
1.4 Клучни изрази	14
2. Прифаќање на културната разновидност.....	17
2.1 Плурализам, толеранција и меѓукултурен дијалог	17
2.2 Еднаквост на човековото достоинство	18
2.3 Стандарди и средства: постигнувањата на Советот на Европа во текот на претходните пет децении	18
2.4 Ризиците од непостоењето на дијалогот	21
3. Идејна рамка	22
3.1 Идејата за меѓукултурен дијалог	22
3.2 Градење на идентитетот во мултикултурното окружување	23
3.3 Поранешни пристапи кон културната разновидност.....	24
3.4 Предуслови за меѓукултурен дијалог	25
3.4.1 Човекови права, демократија и владеење на правото.....	25
3.4.2 Еднакво достоинство и заемно почитување	27
3.4.3 Родова еднаквост.....	27
3.4.4 Совладување на бариерите што го спречуваат меѓукултурниот дијалог	28
3.5 Верска димензија.....	29
4. Пет политички пристапи за унапредување на меѓукултурниот дијалог	32
4.1 Демократско управување на културната разновидност	32
4.1.1 Политичка култура што ја вреднува разновидноста.....	32
4.1.2 Човекови права и основни слободи	33
4.1.3 Од еднакви можности до еднакво уживање на правата	35

4.2	Демократско граѓанство и учество	36
4.3	Усвојување и предавање на меѓукултурните знаења	37
4.3.1	Клучни области на знаењето: демократско граѓанство, јазик и историја	37
4.3.2	Основно и средно образование	39
4.3.3	Високо образование и научно-истражувачка работа	40
4.3.4	Неофицијално и неформално учење	41
4.3.5	Улогата на просветните работници	41
4.3.6	Семејно окружување	42
4.4	Простор за меѓукултурен дијалог	42
4.5	Меѓукултурен дијалог во меѓународните односи	45
5.	Препораки и насоченост на политиките за идни активности: . заедничка одговорност на основните учесници	48
5.1	Демократско управување на културната разновидност	48
5.2	Демократско граѓанство и учество	53
5.3	Усвојување и предавање на меѓукултурни знаења.....	55
5.4	Простор за меѓукултурен дијалог	59
5.5	Меѓукултурен дијалог во меѓународните односи	61
6.	Иднина	64
	Додаток 1	65
	Додаток 2	75
	Список на кратенки	

1. Вовед

1.1 Советот на Европа и меѓукултурниот дијалог

Промовирањето на меѓукултурниот дијалог придонесува за постигнување на основната цел на Советот на Европа - заштита и унапредување на човековите права, на демократијата и на владеењето на правото. Првиот самит на шефови на држави и влади на земјите-членки (1993 г.), на којшто беше потврдено дека културната разновидност е карактеристика на богатото европско наследство и дека толеранцијата претставува гаранција за отвореното општество, доведе до Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства (1995 г.), основањето на Европската комисија за борба против расизмот и нетрпеливоста и до започнувањето на Кампања на младината во Европа против расизмот, антисемитизмот, ксенофобијата и нетрпеливоста („Сите различни – сите еднакви“).

На Третиот самит на шефови на држави и влади (2005 г.), меѓукултурниот дијалог (вклучувајќи ја неговата верска димензија) беше дефиниран како средство за промовирање на свеста, разбирањето, помирувањето и толеранцијата, како и за спречување конфликти и постигнување интеграција и кохезија на општеството. Ова е преточено во „Декларацијата Фаро за стратегијата на Советот на Европа за развој на меѓукултурниот дијалог“, што ја усвоија министрите за култура подоцна во истата година, во која се сугерира изготвувањето на Бела книга за меѓукултурниот дијалог.

1.2 Процесот на изготвување на Белата книга

Министерскиот комитет на средбата во мај 2006 г. утврди дека во Белата книга за меѓукултурниот дијалог ќе биде установено како да се промовира поинтензивен меѓукултурен дијалог во и меѓу општествата во Европа и дијалог меѓу Европа и нејзините соседи. Таа треба, исто така, да обезбеди упатства во врска со аналитичките и методолошките алатки и стандарди. Белата книга е наменета за креаторите на политиките и за оние што ги спроведуваат, за просветните работници и медиумите и за организациите на граѓанското општество, вклучувајќи ги заедниците на емигрантите, врските заедници и социјалните партнери.

По донесувањето на одлуката на Министерскиот комитет, следуваа сеопфатни консултации за меѓукултурниот дијалог во периодот од јануари до јуни 2007 г. Консултациите ги опфатија, меѓу другото, сите надлежни управни одбори, членовите на Парламентарното собрание и на Конгресот на локалната и на регионалната власт, како и други тела на

Советот на Европа, вклучувајќи ги Европската комисија против расизмот и нетолеранцијата (ECRI), Европскиот комитет за социјални права, Работната група на високо ниво за социјална кохезија и Комесарот за човекови права. Прашалниците беа испратени до сите земји-членки, членови на Парламентарното собрание и на Конгресот на локалната и на регионалната власт, претставници на верските заедници, заедниците на емигрантите и на културните и на другите невладини организации. Секретаријатот на Советот на Европа организираше (односно беше координатор) настани со невладините организации на емигрантите, жените, младите, новинарите и медиумите, како и со меѓународните институции. Првичниот нацрт-текст им беше доставен на избрани заинтересирани страни за да го прегледаат и да достават повратни информации на посебни состаноци за таа намена, како и на неформалната Регионална конференција на министрите за култура.²

Интересот за овој процес беше значителен и Советот на Европа им должи голема благодарност на сите што го дадоа својот великодушен придонес во оваа дебата. Консултациите покажаа дека Советот на Европа, поради своите нормативни основи и своето богато искуство, бил со право избран да ја преземе навремено оваа иницијатива. Од консултациите, исто така, произлегоа многубројни предлози за самата содржина на Белата книга.

Она што следува е изградено врз цврстите темели на применливото законодавство на Советот на Европа, конкретно - Европската конвенција за човековите права и за другите фундаментални стандарди. Земени се предвид и обемените материјали што беа добиени во текот на консултациите. Во таа смисла, Белата книга во голема мера претставува производ на демократското одлучување што, само по себе, е во основата на меѓукултурниот дијалог. За полесно читање и со оглед на тоа што голем број од неговите делови се изготвени од повеќе организации, во документот е наведено точно од кои консултанти произлегле определени идеи.

Големиот број документи што се поврзани со процесот на изготвување на Белата книга може да се најдат на интернет-страницата на Советот на Европа и во придружните публикации. Тука се вклучени анализите на добиените одговори од земјите-членки, невладините организации и од верските заедници на прашалникот за меѓукултурниот дијалог, како и монографиите за различните аспекти на меѓукултуралниот дијалог (образование, медиуми) и во врска со конкретните заинтересирани страни (млади, емигранти). Дополнителната документација, вклучувајќи збирка од „најчесто поставувани прашања“ и материјали од печатот, е на располагање во печатена форма и на интернет-страницата.

---

¹ Стразбур, Стокхолм и Москва (септември–октомври 2007 год.)

² Белград, 8-9 ноември 2007 год.

1.3 Главните проблематични прашања

Фактот дека старите пристапи кон управувањето на културната разновидност повеќе не се соодветни за општествата во кои степенот на таквата разновидност (наместо само нејзино постоење) е исклучително висок и е во постојан пораст беше една од темите што беа постојано разгледувани во текот на консултациите.

Одговорите на прашалникот што ги испратија земјите-членки, открија дека уверувањето за она што до неодамна беше препорачаниот политички пристап, кој накратко може да се нарече „мултикултурализам“, повеќе не е соодветно. Од друга страна, пак, се чинеше дека не постои желба за враќањето на старите тези што ја нагласуваат асимилацијата. Постигнувањето на инклузивно општество бараше нов пристап, а меѓукултурниот дијалог е патот што треба да се следи.

Сепак, беше лесно забележливо дека не е најјасно што точно значи таа фраза. Документот за консултации побара од испитаниците да дадат своја дефиниција, но е очигледно дека тие немале особена желба да го сторат тоа. Ова се должи делумно на тоа дека меѓукултурниот дијалог не е нешто апсолутно и не подлежи на едноставна дефиниција што може да се примени во секоја ситуација, независно од конкретниот случај. Меѓутоа, ова делумно укажува и дека постои **искрена несигурност за тоа што би можел да значи меѓукултурниот дијалог во практиката.**

Испитаниците што го пополнуваа прашалникот и учесниците во консултациите, сепак, се сложија дека **универзалните начела**, што ги почитува Советот на Европа, претставуваат определен **морален компас**. Тие обезбедуваат рамка за една култура на толеранцијата и јасно ги дефинираат нејзините граници, особено во поглед на каков било облик на дискриминација или дела на нетрпеливоста. Културните традиции, без оглед на тоа дали се традиции на „мнозинството“ или на „малцинството“, не може да ги покажат начелата и стандардите на Европската конвенција за човековите права и на другите инструменти на Советот на Европа во врска со граѓанските, политичките, социјалните, економските и културните права.

Конкретно, беше нагласено дека половата еднаквост е премиса што не може да биде предмет на компромис во меѓукултурниот дијалог, што мора да ги црпи искуствата како на мажите, така и на жените. Еднаквоста, всушност, беше тема што постојано се повторуваше: **предизвикот на заедничкиот живот во разновидното општество може да се совлада единствено ако можеме да живееме заедно достоинствено и како еднакви поединци.** Владите, невладините организации (НВО) воопшто и здруженијата на емигрантите подеднакво искажаа силна загриженост за ова прашање.

Произлезе дека **ниедна сфера не треба да се исклучи** од културниот дијалог – без оглед дали станува збор за соседството, работното место, образовниот систем и сличните институции, граѓанското општество и, особено, секторот за младите, медиумите, светот на уметноста или политичката арена. Секој актер, без оглед дали е НВО, верска заедница, социјален партнер или политичка партија, е вклучен во дијалогот како што се вклучени и сите поединци. Покрај тоа, сите нивоа на власта - од локалните до регионалните, преку националните до меѓународните власти - се вклучени во демократското управување на културната разновидност.

Конечно, и најконкретно, консултациите го истакнаа **огромниот број примери од досегашната добра практика**. Она што е потребно е сево ова да се пречисти и да се информира за него за да се надмине резервираноста и да се умножат позитивните искуства. Бидејќи, ако постои една општа лекција што ја научивме во текот на консултациите, тоа е дека потребата за меѓукултурниот дијалог ќе биде присутна уште долги години.

1.4 Клучни изрази

Белата книга за меѓукултурниот дијалог, што главно ја користи терминологијата на Советот на Европа и на другите меѓународни институции, претставува и определени концепти што треба дополнително да се дефинираат. Во оваа Бела книга:

- **Меѓукултурниот дијалог** се однесува на отворената и достоинствена размена на мислења меѓу поединци, групи со различно етничко, културно, верско и јазично потекло и наследство врз основа на заемното разбирање и почитување (**видете го делот 3**). Тој е присутен на сите нивоа – во рамките на едно општество, меѓу општествата во Европа и меѓу Европа и остатокот од светот.

- **Мултикултурализмот** (исто како асимилационизмот) се однесува на конкретен политички пристап (**видете го делот 3**), додека, пак, изразите **културна разновидност** и **мултикултуралност** го утврдуваат емпирискиот факт дека различните култури постојат и може заемно да си дејствуваат во рамките на даден простор или општество.

- **Социјалната кохезија**, според толкувањето на Советот на Европа, се однесува на способноста на општеството да обезбеди добросостојба за сите свои членови сведувајќи ги различностите на минимум и избегнувајќи ја поларизацијата. Кохезивното општество е заедница во која сите слободни поединци меѓусебно се потпираат еден на друг во остварувањето на заедничките цели преку демократски средства.

- **Заинтересирани страни** се сите групи и поединци со малцинско или мнозинско потекло што играат определена улога и имаат интерес („заинтересирани се“) во меѓукултурниот дијалог – најистакнатите креатори на политиките во владите и во собранијата на сите нивоа, локалните и регионалните власти, организациите на граѓанското општество, заедниците на емигрантите и верските заедници, културните организации и медиумите, новинарите и социјалните партнери.

- **Јавната власт** ги вклучува државната влада и политичките и управните тела на централно, регионално и на локално ниво. Изразот, исто така, ги опфаќа градските совети или другите тела на локалната власт, како и сите правни или физички лица што, во согласност со приватното право, вршат јавни функции или административни овластувања.

- **Интеграцијата** (социјална интеграција, инклузија) значи двонасочен процес и способност на луѓето да живеат заедно целосно почитувајќи ги достоинството на секој поединец, јавното добро, плурализмот и разновидноста, ненасилството и солидарноста, како и нивната способност да учествуваат во општествениот, културниот, економскиот и политичкиот живот. Таа ги опфаќа сите аспекти на општествениот развој и сите политики. Интеграцијата бара да се заштитат послабите и да се заштити правото на секој да биде различен, креативен и иновативен. Ефективните политики за интеграција се потребни за да им се овозможи на имигрантите целосно да се вклучат во животот во земјата-домаќин. Имигрантите, како и сите други, треба да ги почитуваат законите и основните вредности на европските општества и нивните културни наследства. Стратегиите за интеграција мора задолжително да ги опфаќаат сите области на општеството и да ги вклучат социјалните, политичките и културните аспекти. Тие треба да ги почитуваат достоинството и различниот идентитет на имигрантите и да ги земат предвид при изготвувањето на политиките.

- **Мерките на позитивна акција** се мерки што треба да ги надоместат загубите што произлегуваат од расното или од етничкото потекло, полот или од други заштитени карактеристики на определено лице кои се наменети за промовирање на целосната и ефективна рамноправност, како и на еднаквото уживање или вршење на човековите права.

---

³ Програма за активности донесена на Светскиот самит за социјален развој во 1995 год.

Не постои меѓународно усогласена законска дефиниција на поимот **малцинство**. Во контекстот на Белата книга овој израз се однесува на определени лица, вклучувајќи ги и имигрантите, што припаѓаат на групи кои според бројот се помали од остатокот од населението и се карактеризираат со својот идентитет, особено со својата етничка припадност, култура, вероисповед или јазик.

2. Прифаќање на културната разновидност

2.1 Плурализам, толеранција и меѓукултурен дијалог

Културната разновидност не е нова појава. Историјата на Европа ја одбележуваат остатоците од меѓуконтиненталните миграции, редифинирањето на границите и влијанието на колонијализмот и на мултинационалните империи. Во текот на последните неколку векови, општествата што се засноваа врз начелата на политичкиот плурализам и толеранцијата ни овозможиле да живееме со разновидноста без да креираме неприфатливи ризици за социјалната кохезија.

Во последните неколку децении културната диверзификација доби замав. Европа привлекува емигранти во потрага по подобар живот и баратели на азил од сите краеве на светот. Глобализацијата ги намали просторните и временските граници во размери невидени досега. Револуцијата во областа на телекомуникациите и медиумите, особено преку појавата на новите комуникациски услуги, како интернетот, ги направи националните културни системи сè попрорзни. Развојот на транспортот и на туризмот доведе до тоа сè повеќе луѓе да се среќаваат лице в лице креирајќи сè повеќе и повеќе можности за меѓукултурен дијалог.

Во ваквата ситуација, плурализмот, толеранцијата и широките сфаќања се поважни од кога било порано. Европскиот суд за човекови права смета дека плурализмот е изграден врз „вистинското прифаќање и почитување на разновидноста и динамиката на културните традиции, етничките и културните идентитети, верските сфаќања, уметничките, книжевните и општествено-економските идеи и поими“ и дека „хармоничната соработката меѓу лицата и групите со различни идентитети е од суштинско значење за постигнување на социјалната кохезија“.

Меѓутоа, плурализмот, толеранцијата и општите сфаќања може да не се доволни: неопходни се проактивни, осмислени и општоприфатени напори за управување на културната разновидност. Меѓукултурниот дијалог е една од најзначајните алатки за постигнување на оваа цел без која би било тешко да се зачуваат слободата и добросостојбата на сите што живеат на нашиот континент.

---

⁴ За важноста на плурализмот, толеранцијата и слободоумноста во демократските општества види на пр. Хендисајд против Обединетото Кралство, одлука од 7 декември 1976год., Серии А бр. 24, 49.

⁵ Горзелик и др. против Полска [ГП], бр. 44158/98, 17 февруари 2004год.

2.2 Еднаквост на човековото достоинство

Освен што ја поттикнува културната виталност, разновидноста може да ги унапреди и социјалните и економските постигнувања. Разновидноста, креативноста и иновативноста го затвораат кругот на доблестите, а нееднаквостите може, исто така, заемно да се зацврстуваат и да креираат конфликти што се опасни за човековото достоинство и за социјалната добросостојба. Кое е, тогаш, „лепилото“ што може да ги поврзе луѓето кои живеат на континентот?

Демократските вредности што лежат во основата на Советот на Европа не се карактеристични само за Европа, тие се универзални. Сепак, европската историја на нечовечност во XX век создаде едно посебно уверување за фундаменталната вредност на секој поединец - човековото достоинство. По Втората светска војна, европските национални држави утврдија посеопфатна и наднационална заштита на човековите права, расположлива за сите, а не само за припадниците на определен народ. Овој корпус на човекови права го уважува достоинството на секое човечко суштество, над и надвор од правата што ги уживаат поединците како граѓани на определена држава.

Овој корпус на човекови права ја потврдува нашата заедничка човечност и индивидуалноста на сите. Асимилацијата во еден ентитет без признавање на разновидноста би значела присилна хомогенизација и губење на виталноста, а, пак, разновидноста без сеопфатната заедничка човечност и солидарност би ги оневозможила заемното почитување и социјалната инклузија. Доколку постои заеднички идентитет, тогаш треба да се разбере дека тоа е етос на почитување на еднаквото достоинство на сите поединци и гостољубивост кон преостанатиот дел од светот. Дијалогот и соработката со другите се вградени во таквиот етос.

2.3 Стандарди и средства: постигнувањата на Советот на Европа во текот на претходните пет децении⁶

Цврстиот европски консензус за вредностите се гледа преку разните инструменти на Советот на Европа: конвенциите и спогодбите меѓу сите или меѓу некои од земјите-членки, како и препораките, декларациите и мислењата.

---

⁶ Види додаток – Табела за ратификација на клучни конвенционални инструменти

Европската конвенција за човекови права (1950 г.) ги оствари повоените заложби за човековото достоинство и го создаде Европскиот суд за човекови права, што во своето обичајно право ја толкува Конвенцијата во светлото на денешните услови. **Протоколот бр. 12 кон Конвенцијата за заштита на човековите права и на основните слободи** (2000 г.) содржи општа забрана на дискриминацијата. **Европската социјална спогодба** (донесена во 1961 година и ревидирана во 1996 г.) јасно наведува дека социјалните права што се утврдени во неа се применуваат за сите луѓе без дискриминација. **Декларацијата за еднаквоста на мажите и жените** (1988 г.) на Министерскиот комитет наведува дека половата дискриминација во која било област претставува пречка за почитувањето, уживањето и вршењето на човековите права и основните слободи. **Европската конвенција за правниот статус на работниците мигранти** (1997 г.) предвидува дека со работниците-мигранти треба да се постапува на ист начин како со државјаните на земјите-членки.

Европската културна конвенција (1954 г.) ги потврдува „заедничкото културно наследство“ на континентот и потребата за меѓукултурно учење што произлегува од тоа, а **Европската конвенција за прекугранична телевизија** (1989 г.) ја истакнува важноста на емитувањето за развојот на културата и за слободното формирање мислења. **Рамковната конвенција за вредностите на културното наследство за општеството** (2005 г.) дефинира на кој начин ова наследство може да ги поттикне довербата и разбирањето.

Промовирањето и заштитата на разновидноста во духот на толеранцијата беше темата на **Европската повелба за регионални и малцински јазици** (1992 г.) и на **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** (1995 г.). **Нацрт-конвенцијата за прекугранична соработка меѓу територијалните заедници или власти** (1980 г.), **Конвенцијата за учеството на странците во јавниот живот на локално ниво** (1992 г.) и **Европската повелба за учеството на младите луѓе во локалниот и во регионалниот живот** (2003 г., ревидирана) се занимаваа со прашањата за учеството во јавниот живот на локално ниво исто како и работењето на Конгресот на локалните и на регионалните власти, конкретно во својата Штутгартска декларација за интеграцијата на „странците“ (2003 г.). **Конвенцијата за признавање на квалификациите од високото образование во европскиот регион** (1997 г.) на Советот на Европа и УНЕСКО забранува да се земаат предвид надворешни фактори, како вероисповедта и уверувањето или статусот на кандидатот, при признавањето на квалификациите.

Пред Декларацијата Фаро за стратегијата на Советот на Европа за развој на меѓукултурниот дијалог (2005 г.), меѓукултурниот дијалог стана тема на Декларацијата на министрите што се надлежни за културата од Опатија (2003 г.), а нивните колеги од образованието ја обработија темата на меѓукултурното образование во Декларацијата од Атина (2003 г.). Европските министри со надлежности во ресорот на младите им дадоа приоритет на: образованието за човековите права, глобалната солидарност, трансформацијата на конфликтите и меѓуверската соработка во Будимпешта 2005 г. Во меѓувреме, од 1980 година во наредните години, Парламентарното собрание на Советот на Европа донесе цела низа препораки, резолуции, расправи и дебати за аспектите на меѓукултурниот и на меѓуверскиот дијалог. Акцискиот план што беше донесен на Третиот самит на шефовите на држави и на влади го иницираше изготвувањето на стратегии за управување и промовирање на културната разновидност со паралелно осигурување на кохезијата во општествата и го поттикнува меѓукултурниот дијалог, вклучувајќи ја и неговата верска димензија. Советот на Европа дејствува и како меѓувладина организација и има влијание насекаде во светот преку механизми за следење, акциски програми, залагање за определени политики и за соработка со своите меѓународни партнери. Важно средство е и **Европската комисија против расизмот и нетрпеливоста (ECRI)**, која ја следи појавата на расизмот и на сите облици на нетрпеливост и дискриминација во земјите-членки, подготвува општи препораки за политиките и работи заедно со граѓанското општество на кревањето на јавната свест. Таа одржува постојани контакти со Секретаријатот на Комитетот на ОН за елиминација на расната дискриминација (CERD), Канцеларијата за демократски институции и човекови права (ОДИХП) на ОБСЕ и Агенцијата за фундаменталните права (FRA) на Европската Унија. Начелно, **Комесарот за човекови права на Советот на Европа** игра важна улога во промовирањето на образованието, почитувањето на човековите права и свесноста за нив. **Европската комисија за демократија преку правото (т.н. Венецијанска комисија)**, советодавното тело на Советот на Европа за уставни прашања, ја одигра водечката улога во донесувањето на уставни што се во согласност со стандардите на уставното наследство на Европа и често го изразуваше својот став во врска со правата на малцинствата. „**Центарот Север-Југ**“ прерасна во важно место за водење дијалог меѓу културите и мост меѓу Европа и нејзините соседни региони.

---

⁷ Упатувања кон одбрани препораки на Парламентарното собрание може да се најдат во Додатокот.

2.4 Ризиците од непостоењето на дијалогот

Ризиците од непостоењето на дијалог треба целосно да се земат предвид. Неучеството во дијалогот го прави полесно создавањето на стереотипните претстави за другите, создава клима на заемно сомневање, немир и незадоволство, ги употребува малцинствата како жртвени јарци и воопшто ги поттикнува нетрпеливоста и дискриминацијата. Недостигот од дијалог во рамките на едно општество и меѓу општествата може да создаде, во определени случаи, погодна клима за појава на екстремизам и искористување од определени страни, па дури и за појава на тероризам. Меѓукултурниот дијалог, вклучително и на меѓународно ниво, е нешто незаменливо за соседите.

Затворањето на вратата пред разновидната средина може да понуди само привидна безбедност. Повлекувањето во навидум спокојната удобност на исклучувачкото општество може да доведе до тежок конформизам. Непостоењето на дијалогот ги лишува сите од придобивките што ги носат новите културни почетоци што се неопходни за личниот и за општествениот развој во светот на глобализацијата. Заедниците во коишто владеат сегрегацијата и замената исклучивост создаваат клима што често е непријателски расположена кон самостојноста на поединецот и кон непреченото уживање на човековите права и основните слободи.

Непостоењето на дијалог не ги зема предвид научените лекции од културното и од политичкото наследство на Европа. Европската историја беше мирна и продуктивна секогаш кога постоеше вистинска решителност за разговор со нашите соседи и за соработка за преминување преку линиите на поделбата. Тоа и премногу често водеше кон човечки страдања секогаш кога не постоеше отвореност кон другите. Единствено дијалогот им овозможува на луѓето да живеат единствени во разновидноста.

3. Идејна рамка

3.1 Идејата за меѓукултурен дијалог

За целите на Белата книга, меѓукултурниот дијалог се разбира како процес што се состои од отворена и достоинствена размена на мислења меѓу поединци и групи со различно етничко, културно, верско и јазично потекло и наследство врз основа на заемното разбирање и почитување. За него е потребно да се има слобода и способност за изразување, како и волја и капацитети за ислушување на туѓите мислења.

Меѓукултурниот дијалог придонесува за политичка, социјална, културна и економска интеграција и кохезија на општествата што се културно разновидни. Тој ги негува еднаквоста, човековото достоинство и чувството на работа за заедничка цел. Тој се стреми кон создавање подлабоко разбирање на различните погледи на светот и практика, зголемување на соработката и учеството (или слободата за правење избор), овозможување на развојот и трансформацијата на поединецот и кон унапредување на толеранцијата и меѓусебното почитување.

Меѓукултурниот дијалог може да послужи за неколку цели во рамките на примарната цел за промовирање на целосното почитување на човековите права, демократијата и владеештвото на правото. Тој претставува неопходна карактеристика на инклузивните општества во кои никој не е маргинализиран или игнориран. Меѓукултурниот дијалог е моќно средство за посредување и за помирување - преку критичкото и конструктивно залагање за надминување на културните поделби, тој се занимава со реалните проблеми на општественото раслојување и несигурноста, а во исто време ги поттикнува интеграцијата и социјалната кохезија. Слободата на изборот, слободата на изразувањето, еднаквоста, толеранцијата и заемното почитување на човековото достоинство се дел од водечките начела во оваа смисла. За успешен меѓукултурен дијалог, потребно е да се негуваат принципите на демократската култура, меѓу другото, слободоумието, подготвеноста за водење дијалог и допуштање на другите да ги искажат своите мислења и ставови, капацитет за мирољубиво решавање конфликти и прифаќање на заснованите аргументи на другите. Тој придонесува за зацврстување на демократската стабилност и за борба против предрасудите и стереотипите во јавниот живот и во политичкиот дискурс, како и за поттикнување на создавањето коалиции меѓу различните културни и верски заедници и, според тоа, може да помогне да се спречи појавата или ескалацијата на конфликтите, меѓу другото, и во постконфликтни ситуации или ситуации на „замрзнати конфликти“.

Се разбира, не постојат лесни решенија. Меѓукултурниот дијалог не е лек за сите болести и не е одговор на сите прашања и треба да признаеме дека неговото дејство може да биде ограничено. Често се укажува, со право, дека дијалогот со оние што одбиваат дијалог е невозможен иако ова не ги ослободува демократските општества од обврската постојано да нудат можности за дијалог. Од другата страна, пак, дијалогот со оние што се подготвени да учествуваат во него, но не ги делат, или барем не во целост, „нашите“ вредности може да претставува појдовна точка на еден подолг процес на интеракција на чијшто крај би можело да се постигне договор за значењето и практичната примена на вредностите на човековите права, демократијата и владеењето на правото.

3.2 Градење на идентитетот во мултикултурното окружување

Достоинството на поединецот лежи во основата на општеството. Поединецот, сепак, не е хомоген општествен актер. Нашиот идентитет, по дефиниција, не е она што нè прави исти како другите, туку е она што нè прави единствени. Идентитетот претставува сложена и контекстуално осетлива комбинација од повеќе елементи.

Слободата на избирање на сопствената култура е основна и претставува еден од централните аспекти на човековите права. Секој има право, во исто време или во различни фази од својот живот, да има различни културни склоности. Иако секој поединец, до определена мера, е производ на своето наследство и социјално потекло, во современите демократии секој има право да го збогати сопствениот идентитет преку интегрирање на различни културни склоности. Никој не треба да биде заробен, против своја волја, во рамките на определена група, заедница, систем од мислења или погледи на светот, туку треба да биде слободен да се одрече од претходните и да прифати нови определби - под услов тие да се во согласност со универзалните вредности на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Заемната отвореност и споделувањето се неразделни аспекти на повеќекратните културни определби. Двете заедно ги сочинуваат правилата на соживотот што се применуваат на поединците и на групите, кои слободно може да уживаат во сопствената култура, при што единствениот предуслов е да имаат почитување за другите.

Меѓукултурниот дијалог, според тоа, е значаен за управувањето на повеќекратните културни определби во мултикултурното окружување.

Тој претставува механизам за постојано усогласување на новиот идентитет, како одговор на новите почетоци и искуства, што додава нови обележја на идентитетот на личноста без таа да се откаже од сопствените корени. Меѓукултурниот дијалог ни помага да ги избегнеме замките на политиките на идентитетот и да останеме отворени за предизвиците на модерното општество.

3.3 Поранешни пристапи кон културната разновидност

Во есот на европската национална држава, во периодот од 1870 година до 1945 година, важеше претпоставката дека сите што живеат во границите на определена држава треба да се асимилираат со мнозинскиот етос и цела низа генерации се социјализираа на овој начин, меѓу другото, преку национални и понекогаш националистички ритуали. Меѓутоа, во последните два века Европа доживеа и други, позитивни искуства, на пример, во определени периоди од историјата на централна и на источна Европа, што ни помага да разбереме како може различните култури и религии да постигнат мирољубив соживот со заемна толеранција и почитување.

Во она што стана западен дел од поделената повоена Европа, имигрантското искуство се изедначуваше со новиот концепт за општествениот поредок познат како мултикултурализам. Овој концепт се залага за политичко признавање што порано се сметаше за специфичен етос на малцинските заедници на исто ниво со мнозинскиот „домаќин“. И покрај тоа што ова недвосмислено претставува радикално отстапување од асимилационизмот, мултикултурализмот, всушност, често ја споделуваше истата таква шематска концепција за поделба на општеството на мнозинско и малцинско, разликувајќи се единствено во тоа што на малцинството му дава право да се издвои од мнозинството наместо да се асимилира со него.

Оваа парадигма е отфрлена со **Декларацијата од Опатија** (2003 г.). Таа ја дефинира културната разновидност тврдејќи дека „овој принцип не може да се применува исклучиво во смисла на „мнозинството“ и „малцинството“ бидејќи таквиот модел ги издвојува различните култури и заедници и ги категоризира и жигосува во една статична позиција до таа мера што социјалното однесување и културните стереотипи се претпоставуваат врз основа на статусот на соодветната група. Идентитетите што се преклопуваат делумно не се противречни, токму напротив, тие претставуваат извор на сила и укажуваат на можностите за создавање заедничка основа.

Иако е создаден со добри намери, денес многумина сметаат дека мултикултурализмот ги поттикна сегрегацијата во општеството и заемното неразбирање и придонесе за поткопувањето на правата на поединецот, особено на жената, во рамките на малцинските заедници, бидејќи нив ги третира како единствен колективен актер. Културната разновидност на современите општества мора да се прифати како емпириски факт. Без оглед на тоа, една од темите што се повторуваше постојано во текот на консултациите беше дека мултикултурализмот е политика што не носи спокојство за испитаниците.

Ниеден од овие два модела, асимилацијата или мултикултурализмот, не се применува самостојно и целосно во која било држава. Некои елементи од нив се комбинираат со аспектите на новата меѓукултурна парадигма што го интегрира најдоброто од двата модела. Од моделот на асимилацијата, таа го зема фокусот на поединецот, а од мултикултурализмот го зема препознавањето на културната разновидност. Таа додава и нов елемент што е од суштинско значење за интеграцијата и социјалната кохезија – дијалог што се заснова врз еднакво достоинство и заеднички вредности.

3.4 Предуслови за меѓукултурен дијалог

3.4.1 Човекови права, демократија и владеење на правото

Универзалните вредности што се прифатени од Советот на Европа претставуваат предуслов за меѓукултурниот дијалог. Не е можен никаков дијалог доколку не постои почитување на еднаквоста на достоинството на сите човечки суштества, човековите права, владеењето на правото и на демократските принципи. Овие вредности, а особено почитувањето на слободата на изразувањето и на другите основни слободи, се гаранција дека никој нема да има доминација и, според тоа, се суштински за осигурување дека дијалогот се води со силата на аргументите, наместо со аргументите на силата.

Бидејќи почитувањето на човековите права постојано се унапредува, мора да се постигне правична рамнотежа во поглед на односот кон меѓукултурните прашања. Обичајното право на Европскиот суд за човекови права и практиката на надзорните тела, како ECRJ или Советодавниот комитет на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, покажуваат како може да се постигне таквата рамнотежа во практиката.

Не може да се повикува на етничките, културните, верските или јазичните определби или традиции за да се спречат поединците во остварувањето на своите човекови права или да се спречи нивното одговорно учество во општеството. Овој принцип особено се применува на правото да не се биде жртва на половата дискриминација или на другите облици на дискриминација (на правата и интересите на децата и на младите) и на слободата за практикување или непрактикување на определена вера или уверување. Кршењата на човековите права, на пример: принудни бракови, „злосторства поради чест“ или сакатењето на гениталиите не може да се оправдаат во никој случај без оглед на културниот контекст. Исто така, правилата - реални или измислени - на „доминантната култура“ не може да се користат за оправдување на дискриминацијата, говорот на омразата или кој било друг облик на дискриминација врз основа на верата, расната припадност, етничкото потекло или друг идентитет.

Демократијата е основата на нашиот политички систем, а граѓаните се ценат и како политички актери, наместо само како општествени битија, кои придонесуваат за добросостојбата на нацијата или ги користат придобивките од неа. Демократијата е во подем бидејќи таа им помага на поединците да се идентификуваат со општеството во коешто членуваат и затоа што обезбедува легитимен процес за одлучување и за владеење. Напредокот на Советот на Европа во текот на последните две децении е одличен доказ за моќта на демократијата. Критичкиот и конструктивен дијалог, што сам по себе е темелно демократски стандард, мора да ги земе предвид и другите демократски принципи, како: плурализмот, вклученоста и еднаквоста. Важно е дијалогот да го прифати духот на демократската култура и нејзините суштински елементи: заемното почитување на учесниците и нивната подготвеност да бараат и да прифатат заедничка основа.

Основните стандарди на владеењето на правото во демократските општества се неопходни елементи на рамката во која може да процвета меѓукултурниот дијалог. Тие обезбедуваат јасна поделба на власта, правна сигурност и еднаквост на сите пред законот. Тие не и’ допуштаат на јавната власт да носи произволни и дискриминаторски одлуки и гарантираат дека поединците чии права биле прекршени може да бараат законска заштита од судовите.

---

⁸ За сакатењето на женските гениталии, види - Колинс и Аказиебие против Шведска, одлука бр.23944/05 од март 2007год.

3.4.2 Еднакво достоинство и заемно почитување

Меѓукултурниот дијалог има рефлексивен карактер во којшто секој може да се види себеси од гледната точка на другите. Врз темелите на вредностите на Советот на Европа, за ова е потребно да постои демократска архитектура што се одликува со почитување на поединецот како човечко суштество, реципрочно признавање (според кое сите ги признаваат другите како еднакво вредни) и непристрасниот пристап (според кој сите барања се предмет на правила што еднакво важат за сите).

Ова појасно го разграничува меѓукултурниот дијалог од претходните модели. За разлика од асимилацијата, меѓукултурниот дијалог претпоставува дека јавните власти мора да бидат непристрасни за да ги избегнат тензиите меѓу различните заедници, наместо да го прифаќаат само мнозинскиот етос. За разлика од мултикултурализмот, пак, тој го оправдува заедништвото што воопшто не остава простор за моралниот релативизам. За разлика од двата модела, меѓукултурниот дијалог ја препознава клучната улога на здружувањето во граѓанското општество во кое, врз основа на реципрочното признавање, меѓукултурниот дијалог може да ги решава проблемите од секојдневниот живот на начин на којшто владата самостојно не може да ги реши.

Еднаквоста и заемното почитување се важен материјал за градењето на меѓукултурниот дијалог и имаат суштинско значење за отстранување на пречките за неговата реализација. Во случај кога е ограничен напредокот кон еднаквоста, социјалните тензии може да се манифестираат во културната арена, дури и ако главните причини лежат на некое друго место, и самите културни идентитети може да се искористат за жигосување.

3.4.3 Родова еднаквост

Еднаквоста на жените и мажите е едно од основните прашања во општествата што се менуваат како што беше нагласено на 5-тата Европска министерска конференција за еднаквоста на жените и мажите (2003 г.). Таа претставува суштински елемент на демократијата. Родовата еднаквост е составен дел од човековите права и дискриминацијата врз основа на полот е пречка за уживањето на човековите права и слободи. Почитувањето на човековите права на жените е беспоговорна основа на секоја дискусија за културната разновидност.

Меѓутоа, борбата против родовата нееднаквост не треба да предизвика притаено создавање стереотипи. Важно е да се нагласи нелегитимноста на изедначувањето на „малцинските заедници“ со „родовата нееднаквост“, како во заедницата на „домаќинот“ сè да е совршено и како сè што е поврзано со малцинствата и приврзаниците на определени религии да е проблематично. Заедничките искуства во поглед на родовите прашања може да помогнат во надминувањето на поделбите во заедницата токму поради фактот што ниедна заедница нема монопол врз родовата еднаквост или нееднаквост.

Родовата еднаквост му дава позитивна димензија на меѓукултурниот дијалог. Сложеноста на идентитетот на поединецот овозможува солидарност што е незамислива во рамките на стереотипните перспективи на една заедница. Самиот факт што родовата нееднаквост е сеопфатно прашање значи дека меѓукултурните проекти што вклучуваат жени што припаѓаат на „малцинската“ и „мнозинската“ заедница може да помогне за надградување на заедничките искуства.

Ревидираната стратегија за социјална кохезија на Советот на Европа јасно наведува дека еднаквоста на жените и мажите има фундаментално значење и затоа претставува многу важна обврска. Таа поттикнува на „вклучување на родовата перспектива во главните текови на општеството“ во областа на социјалната кохезија, а ова треба да биде присутно и во сите сегменти на меѓукултурниот дијалог.

3.4.4 Совладување на бариерите што го спречуваат меѓукултурниот дијалог

Постојат многу бариери за меѓукултурниот дијалог. Дел од нив се резултат на тешкотиите во комуникацијата на неколку јазици. Преостанатите се однесуваат на власта и на политиката: дискриминацијата, сиромаштијата и искористувањето – искуства што често најтешко ги чувствуваат лицата кои припаѓаат на маргинализираните или обесправените групи – претставуваат структурни бариери за дијалогот. Во повеќето европски општества може да се најдат групи и политички организации што пропагираат омраза кон „поинаквите“, кон „странците“ или кон определени верски идентитети. Расизмот, ксенофобијата, нетолеранцијата и сите други облици на дискриминацијата во целост ја отфрлаат самата идеја на дијалогот и претставуваат постојана закана за него.

3.5 Верска димензија

Дел од богатото културно наследство на Европа се верските, како и секуларните, идеи за смислата на животот. Христијанството, јудаизмот и исламот, со многубројните толкувања во своите рамки, имаа силно влијание врз нашиот континент. Сепак, конфликтите што се предизвикани од верските поделби во заедницата се карактеристика на далечното, но и на поблиското минато на Европа.

Слободата на мислата, на совеста и на религијата е еден од темелите на демократското општество и е заштитена со членот 9 на Европската конвенција за човекови права. Оваа слобода е еден од најважните елементи што се однесуваат на идентитетот на верниците и на нивната претстава за животот, а истото важи и за атеистите, агностиците, скептиците и неопределените. Иако ја гарантира оваа слобода, членот 9 допушта ограничување на нејзиното изразување под определени услови. Прашањето за истакнувањето на верските симболи на јавните места, особено во образованието, го разгледуваше Европскиот суд за човекови права. Со оглед на релативното непостоење на консензус во врска со верските прашања меѓу земјите-членки, Судот имаше склоност да им допушта на државите голем, но и ограничен, простор (дискреција) за оценување на овие прашања.

Прашањата за кои одлучува Советот на Европа и прашањата од интерес за верските заедници во голема мера се преклопуваат: човекови права; демократско граѓанство; промовирање на вредностите, мирот, дијалогот, образованието и солидарноста. Во текот на консултациите беше постигнат консензус дека е обврска на верските заедници, преку меѓукултурниот дијалог, да дадат свој придонес за подоброто меѓусебно разбирање на различните култури.

Важната улога на верските заедници во одржувањето на дијалогот поздравира дека е потребно да се направат напори во оваа област меѓу верските заедници и државната власт. Советот на Европа е веќе посветен на исполнувањето на оваа цел преку различните иницијативи на Парламентарното собрание и семинарите на Комесарот за човекови права, кој од 2000 година наваму ги собира на едно место претставниците на верските заедници со цел да ја поврзе нивната работа со прашањата што ги обработува Советот на Европа. Практикувањето на верата е дел

---

⁹ Види: Куртулмус против Турција, бр. 65500/01, одлука од 24 јануари 2006; Лејла Сахин против Турција, пресуда од 10 ноември 2005 год. (Големата порота); Дахлаб против Швајцарија, одлука од 15 февруари 2001 год.

од современиот живот и затоа не може и не треба да се остави надвор од сферата на интересите на државната власт, без оглед на тоа што државата мора да ја зачува својата улога на неутрален и непристрасен организатор на практикувањето на сите религии, вероисповеди и уверувања. „Декларацијата од Форумот на Волга“ (2006 г.) бара од Советот на Европа да започне „отворен, транспарентен и редовен дијалог“ со верските организации во чија основа мора да се најдат универзалните вредности и начела. Може да се искористат искуствата од пристапот со организирање тркалезни маси што го прифатија одделните земји-членки како форма за водење дијалог со верските заедници. **Декларацијата од Сан Марино** (2007 г.) за верската димензија на меѓукултурниот дијалог потврдува дека религиите може да го зацврстат и да го унапредат дијалогот. Таа го дефинира контекстот како заедничка амбиција за заштита на достоинството на поединецот преку унапредување на човековите права, вклучувајќи ја и еднаквоста на жените и мажите, за зацврстување на социјалната кохезија и негување на заемното разбирање и почитување. Во **Декларацијата од Сан Марино**, присутните претставници на верското и на граѓанското општество ја поздравиле заинтересираноста на Советот на Европа за оваа област. Тие го препознаа фактот дека Советот на Европа ќе остане неутрален кон различните религии додека ги брани слободата на мислењето, на совеста и на верата, правата и обврските на **сите** граѓани и соодветната независност на државата и на религиите. Тие сметаат дека постои потреба за соодветни форуми на кои ќе се разгледува влијанието на верската практика врз другите области што се опфатени со јавните политики, на пример, здравството и образованието, без дискриминација и со неопходното почитување на правата на лицата што не се верници. Лицата што имаат неверски погледи на светот имаат еднакво право да придонесуваат, заедно со верските претставници, кон дискусијата за моралната основа на општеството и да бидат вклучени во форумите за меѓукултурен дијалог.

На 8 април 2008 година Советот на Европа организираше, врз експериментална основа, размена на мислењата за верската димензија на меѓукултурниот дијалог, на темата „Учење на религиозните и верските

---

¹⁰ Види: Лејла Сахин против Турција [ГП], бр. 44774/98, пресуда од 10 ноември 2005 год., 107.

¹¹ Конечен документ на Меѓународната конференција за „Дијалог на култури и меѓуверска соработка“ (Форумот на Волга), Нижниј Новгород/Руска федерација, 7-9 септември 2006 год., (достапен на www.coe.int/dialogue).

¹² Конечна декларација на Европската конференција за „Религиската димензија на меѓукултурниот дијалог“, Сан Марино, 23 и 24 април 2007 год. (достапна на www.coe.int/dialogue).

вистини. Средство за стекнување знаење за религиите и вероисповедите во образованието; придонес кон образованието во областите на демократското граѓанство, човековите права и меѓукултурниот дијалог“. Во „размената“ учествуваа земјите-членки на Советот на Европа и земјите со статус на набљудувачи, како и институционалните партнери на оваа организација, Европската комисија, претставници на религиите што се традиционално присутни во Европа и на другите вероисповеди, претставници на невладините организации, експерти и претставници на медиумите. Тоа беше еден иновативен и експериментален настан чија главна цел беа унапредувањето и зацврстувањето на основните вредности на Советот на Европа - почитувањето на човековите права, унапредувањето на демократијата и владеењето на правото - на тој начин придонесувајќи за негување на заемното почитување, јавната свест, толеранцијата и разбирањето во рамките на европското општество. Оваа активност ги обедини претставниците на религиите и другите актери од граѓанското општество, но и претставниците на другите вероисповеди, преку нивно вклучување во отворен и транспарентен дијалог на тема што е вкоренета во таквите вредности. Целта на настанот не беше да се отвори теолошка дебата, ниту, пак, да се креира рамка за меѓуверски дијалог.

Покрај дијалогот меѓу државната власт и верските заедници што треба да се поттикне, постои и потребата за дијалог меѓу самите верски заедници (меѓуверски дијалог). Советот на Европа често ја препознаваше вредноста на меѓуверскиот дијалог, што не е непосредно во полето на неговите надлежности, како дел од меѓукултурниот дијалог и ги охрабруваше верските заедници активно да учествуваат во унапредувањето на човековите права, демократијата и владеењето на правото во мултикултурната Европа. Меѓуверскиот дијалог може, исто така, да придонесе за постигнување посилен консензус во општеството во врска со решенијата за социјалните проблеми. Освен тоа, Советот на Европа ја увиде потребата за дијалог меѓу верските заедници и филозофските струи (меѓуверски и интрафилозофски дијалог), во најмала рака за да ѝ се овозможи на државната власт да комуницира со овластените претставници на религиите и уверувањата што бараат да бидат признаени во соодветното национално законодавство.

4. Пет политички пристапи за унапредување на меѓукултурниот дијалог

Постојат пет различни, но, сепак, меѓусебно поврзани аспекти на унапредувањето на меѓукултурниот дијалог што го вклучуваат целиот спектар на заинтересирани страни. Тој зависи од демократското управување на културната разновидност и бара учество и демократско граѓанство. Тој бара стекнување меѓукултурни знаења и отворен простор за дијалог. На крајот, тој мора да се подигне на меѓународно ниво. Беа отворени и тествани различни иницијативи за сите 5 аспекти.¹³

4.1 Демократско управување на културната разновидност

4.1.1 Политичка култура што ја вреднува разновидноста

Камен-темелникот на политичката култура што ја вреднува разновидноста се заедничките вредности на демократијата, човековите права и основните слободи, владеењето на правото, плурализмот, толеранцијата, недискриминацијата и заемното почитување.

Културата на разновидноста може да се развива единствено ако демократијата ги усогласи правилата на мнозинството со правата на лицата што припаѓаат на малцинските заедници. Наметнувањето на волјата на мнозинството врз малцинството без обезбедување ефикасна заштита на правата за сите не е во согласност со начелата на заедничкото европско уставно наследство. Европското општество што е посветено на комбинирањето на единството и разновидноста не може да биде општество во кое „победникот добива сè“, туку тоа мора да ја облее целата политичка арена со вредностите на еднаквоста и заемното почитување. Демократијата не подразбира дека ставовите на мнозинството мора секогаш да преовладуваат: мора да се постигне рамнотежа што гарантира правичен и соодветен однос кон лицата што припаѓаат на малцинствата и избегнување на каква било злоупотреба на доминантната позиција.¹⁴

¹³ Многубројните примери на добра практика предложени во текот на консултациите ќе бидат објавени на интернет на www.coe.int/dialogue.

¹⁴ Види - **Лејла Сахин против Турција [ГП], бр. 44774/98**, пресуда од 10 ноември 2005 год., § 108. Види го и членот 6 од Рамковната конвенција за заштита на национални малцинства со кој се обврзуваат договорните страни „да поттикнуваат толеранција и меѓукултурен дијалог и да преземаат ефективни мерки за промовирање меѓусебна почит и разбирање и соработка меѓу сите лица што живеат на нивната територија, без разлика на нивниот етнички, културен, лингвистички или верски идентитет, особено во областа на образованието, културата и медиумите“.

Развивањето на политичка култура што го поддржува културниот плурализам претставува тешка задача. Тоа подразбира постоење на образовен систем што креира капацитети за критичко размислување и за иновации, како и простор што им овозможува на сите луѓе да учествуваат и да го искажат своето мислење. Службениците од органите за спроведување на законот, политичарите, наставниците и другите професионални групации, како и луѓето на водечките позиции во граѓанското општество, треба да бидат обучени за работа во културно разновидните заедници. Културата мора да биде динамична и да има експериментален карактер. Од медиумите се бара да објавуваат објективни информации и свежи мислења и да се спротивстават на стереотипите. Мора да постојат многубројни иницијативи и посветени заинтересирани страни, особено од робустното граѓанско општество.

4.1.2 Човекови права и основни слободи

Човековите правата обезбедуваат основна рамка за практикување на меѓукултурниот дијалог. Некои од најважните одредби од Европската конвенција за човекови права се однесуваат на правата на слобода на мислење и на изразување, слободата на вероисповед, слободата за собирање и здружување, правото на приватност и семеен живот. Правата што се уредуваат со Конвенцијата мора да бидат достапни за сите без каква било дискриминација. Покрај тоа, Протоколот бр. 12 на Конвенцијата предвидува општа забрана на дискриминацијата. Збирот права, освен граѓанските и политичките права, ги вклучува и општествено-економските права што произлегуваат од Европската социјална повелба која разгледува голем број прашања кои може во голема мера да се однесуваат на лицата што припаѓаат на обесправените групи (пристап до вработување, образование, социјална заштита, здравствена заштита и домување)¹⁵, како и културните права што се утврдени во различни повелби и конвенции, на пример, Меѓународниот договор за економски, социјални и културни права (1966 г.).

Слободата на изразувањето што се гарантира со членот 10 став 1 на Европската конвенција за човекови права е основен предуслов за учеството во меѓукултурниот дијалог. Користењето на оваа слобода, што доаѓа со соодветни обврски и одговорности, може да се ограничи под

---

¹⁵ Европскиот комитет за социјални права, чија задача е проверка на националните извештаи и да одлучи дали состојбите во засегнатите земји се во согласност со Европската социјална повелба, постојано бара посебно внимание за состојбата на странските работници, имигрантите и националните малцинства. Види – Европска социјална повелба. Европски комитет за социјални права: Заклучоци XVIII-1, Том 1. Стразбур 2006 год., стр. 59, 102, 212, 261 и 293

определени услови што се утврдени во членот 10 став 2 на Европската конвенција за човекови права. Во последните неколку години „Говорот на омразата“ создава сè поголема загриженост кај Европскиот суд за човекови права и во својата судска практика Судот ја повлече границата, предмет по предмет, преку која се смета дека се злоупотребува правото на слобода на изразувањето.

Определени изрази се толку бесмислено навредливи, клеветнички или погрдни што претставуваат закана за самата култура на толеранција – навистина, тие може сосема неоправдано да го повредат достоинството на членовите на малцинските заедници, но и да ги изложат на заплашување и закани. Поттикнувањето омраза што се заснова врз нетрпеливоста е несврзливо со почитувањето на основните права и слободи што се гарантираат со Конвенцијата и судската практика на Судот за човекови права.

Европскиот суд за човекови права, сепак, постави висока граница за ограничување на слободата на изразувањето, укажувајќи дека треба да се заштити дури и изразувањето што е „навредливо, шокантно или вознемирувачко“.¹⁶ Ова значи, на пример, дека е дозволено во определена мера да се критикува туѓата религија (како систем од идеи што некој друг избрал да го прифати). Судот ги зема предвид влијанието и контекстот на таквото изразување и, особено, дали таквите изразувања даваат придонес за плуралистичката јавна дебата за прашања од општ интерес.

Кога се во прашање медиумите, основното начело е одбраната на слободата на изразување дури и кога постои јасна потреба за посебни должности и одговорности на новинарите, кои мора да имаат слобода да ги изразуваат своите мислења - вклучително и вредносни судови – за прашања од јавен интерес, но кои се, исто така, одговорни за собирањето и ширењето објективни информации. Постои потреба за подобрување на свеста на професионалците што работат во медиумите за потребата од меѓукултурниот дијалог и соработката надвор од етничките, културните, верските и јазичните граници заради промовирање на културата на толеранција и меѓусебно разбирање, истовремено имајќи ја на ум нивната улога за информирање на јавноста.

---

¹⁶ Хендисајд против Обединетото Кралство, пресуда од 7 декември 1976год., Серија А бр. 24, § 49

4.1.3 Од еднакви можности до еднакво уживање на правата

„Европскиот социјален модел“ што се спомнува во Ревидираната стратегија за социјална кохезија се обидува да обезбеди темелна еднаквост на можностите за живот. Оние што имаат најголема потреба за заштита на своите права често не се доволно оспособени за да го побараат тоа. Правната заштита на правата мора да ја следат цврсто утврдени мерки на социјалната политика со цел да се обезбеди дека во практиката секој има пристап до своите права. Така, Европската социјална повелба и Европската конвенција за правниот статус на работниците-мигранти нагласуваат, на пример, дека државите што се јавуваат како страни во нив треба да се обврзат дека ќе им обезбедат на работниците имигранти и на нивните семејства кои законски престојуваат на нивната територија ист третман како на своите државјани во целиот спектар на социјалните и економските контексти.

Над и надвор од начелото за недискриминација, државите, исто така, се охрабруваат да преземаат мерки за позитивна акција за решавање на нееднаквоста што произлегува од дискриминацијата и што се однесува на членовите на обесправените групи. Во јавната сфера, државната власт мора строго да ја почитува забраната за дискриминација, што претставува израз на неутралност во однос на културните и на верските прашања. Сепак, формалната еднаквост не е секогаш доволна и промовирањето на ефективната еднаквост, во определени случаи, бара донесување конкретни мерки што се во согласност со начелото за недискриминација. Во определени околности, ако не се примени различен третман за да се исправи нееднаквоста, тоа може, без рационално и објективно образложение, да се сведе на дискриминација.¹⁷

Можеби ќе биде потребно да се преземат практични мерки за усогласување на разновидноста, но со определени ограничувања.¹⁸ Таквите мерки за усогласување не треба да ги повредуваат правата на

---

¹⁷ Д.Х. и др. против Република Чешка, пресуда од 13 ноември 2007 год. (Големата порота): „Судот, исто така, прифаќа дека општа политика или мерка којашто има несразмерно прејудиирани ефекти на одредена група може да се смета за дискриминаторска и покрај тоа што не се однесува конкретно на таа група...и дека дискриминацијата спротивно на Конвенцијата може да произлезе од de facto ситуација“ (§ 175)

¹⁸ Види - **Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (1995год.)**, член 4 §§ 2 и 3, како и составните ставови во извештајот. Д.Х. и др. против Република Чешка, пресуда од 13 ноември 2007 год. (Големата порота). Европскиот комитет за социјални права кажува дека „на човековите разлики во демократско општество не треба да се гледа позитивно, туку тие треба да се распознаат со цел да се обезбеди реална и ефективна реалност“ (**Аутизам Франција против Франција**, жалба бр. 13/2002, одлука за заслугите, 4 ноември 2003год. § 52)

другите или да резултираат со несразмерни организациски проблеми или прекумерни трошоци.

4.2 Демократско граѓанство и учество

Граѓанството, во најшироката смисла на зборот, претставува право и одговорност за учествување во културниот, општествениот и економскиот живот и во јавните работи на заедницата заедно со другите.¹⁹ Тоа е клучно за меѓукултурниот дијалог бидејќи нè повикува да не размислуваме за другите на стереотипен начин - како за „други“ - туку како за наши сограѓани и за лица што се еднакви со нас. Олеснувањето на пристапот до граѓанството е исто толку образовна колку што е регулаторна и правна задача. Граѓанството го зацврстува граѓанското учествување и на тој начин дава свој придонес кон вредностите што ги создаваат новодојдените, што, за возврат, ја зацврстува социјалната кохезија.

Активното учество на сите жители во животот на локалната заедница придонесува за нејзиниот просперитет и ја унапредува интеграцијата. За странците што имаат уредно право на престој во општината или во регионот, правото да учествуваат на локалните и на регионалните избори е средство за промовирање на учеството.

Европската конвенција за државјанство (1997 г.) ги обврзува земјите-потписнички да им дадат државјанство на лицата што законски и постојано престојуваат на нивната територија со утврдување максимален праг од десет години пред да можат да поднесат барање за добивање државјанство. Ова не мора задолжително да повлекува одрекување од државјанството на земјата од каде што потекнуваат. Правото на децата-странци да го земат државјанството на земјата во која се родени и живеат може дополнително да ја поттикне интеграцијата.

Министерскиот комитет ја изрази својата загриженост за сè поголемата политичка и граѓанска незаинтересираност и за недостигот од доверба во демократските институции, како и за растечките закани на

---

¹⁹ Види - Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (1995 год.), член 15

расизмот и ксенофобијата. Сепак, во Европа постојат повеќе различни трендови. Високото ниво на социјалната доверба и ангажираност во организациите на граѓанското општество што може да се забележи во некои земји-членки се поврзува со системот на демократското владеење и објективните државни власти што се потпираат врз владеењето на правото и го промовираат учеството. Придонесувајќи кон социјалната доверба и зацврстувајќи го учеството на инаку маргинализираните членови на малцинските заедници, меѓукултурниот дијалог може да ја направи демократијата поразбирлива за граѓанинот.

Во оваа смисла, клучна улога имаат локалната и регионалната власт. Конвенцијата на Советот на Европа за учеството на странците во јавниот живот на локално ниво повикува на зацврстување на таквото учество. Треба да се внимава да се избегне искушението да се посветува внимание единствено на имигрантите од првата генерација или на машките водачи на малцинствата како соодветни соговорници. Важно е да се препознаат разновидноста и општествените односи во рамките на малцинските заедници и особено важно е да се вклучат младите луѓе.

4.3 Усвојување и предавање на меѓукултурните знаења

Знаењата што се неопходни за меѓукултурниот дијалог не се стекнуваат автоматски: тие треба да се научат, да се вежбаат и да се применуваат во текот на целиот живот. Државната власт, стручните лица од областа на образованието, организациите на граѓанското општество, верските заедници, медиумите и сите преостанати актери што се занимаваат со образованието во сите институционални контексти и на сите нивоа може да одиграат клучна улога во остварувањето на целите и основните вредности за кои се залага Советот на Европа и во унапредувањето на меѓукултурниот дијалог. Меѓуинституционалната соработка е од суштинско значење, особено со ЕУ, УНЕСКО, АЛЕКСО (Alecso) и со другите партнери што работат во оваа област.

4.3.1 Клучни области на знаењето: демократско граѓанство, јазик, историја

Образованието за демократското граѓанство е од основно значење за едно слободно, толерантно, правично, отворено и инклузивно општество, за социјалната кохезија, меѓусебното разбирање, меѓукултурниот и меѓуверскиот дијалог и за солидарноста, како и за еднаквоста на жените и мажите. Тоа ги опфаќа сите формални, неформални или неофицијални

активности, вклучувајќи ги стручното образование, семејството и соодветните заедници, што му овозможуваат на поединецот да дејствува како активен и одговорен граѓанин кој ги почитува другите. Образованието за демократското граѓанство вклучува, меѓу другото, образование за граѓанските, историските, политичките и човековите права, образование за глобалниот контекст на општествата и образование за културното наследство. Тоа го поттикнува мултидисциплинарниот пристап и го комбинира стекнувањето на знаењето, вештините и на ставовите, особено способноста за размислување, со неопходната самокритичност за живот во културно разновидните општества.

Јазикот често претставува пречка за водењето на меѓукултурниот разговор. Интеркултуралистичкиот пристап ја препознава вредноста на јазиците што ги употребуваат членовите на малцинските заедници, но, исто така, смета дека е неопходно припадниците на малцинствата да го совладаат јазикот на којшто зборува мнозинството во земјата за да можат да дејствуваат како полноправни граѓани. Ова е во согласност со Европската повелба за регионални и малцински јазици според која јазиците што ги говорат помал број луѓе треба да се заштитат од можното изумирање бидејќи тие придонесуваат за културното богатство на Европа, како и дека користењето на таквите јазици е неутуѓиво право. Истовремено, Повелбата ја нагласува вредноста на повеќејазичноста и инсистира дека заштитата на јазиците што ги користи малцинството во определена држава не треба да биде на штета на службените јазици и потребата за нивно учење. Учењето на јазикот им помага на учениците да го избегнат креирањето на стереотипи за поединците, да ја развијат љубопитноста и отвореноста кон различноста и да ги откриваат другите култури. Учењето на јазикот им помага да увидат дека интеракцијата со поединците што имаат различни општествени идентитети и култури го збогатува нивното искуство.

Препораката на Министерскиот комитет за учењето на историјата во Европа на 21-от век (2001 г.)²⁰ ја нагласува потребата за развивање на интелектуалните способности на учениците за анализирање и толкување на информациите на критички начин и одговорно преку дијалог, преку барање историски факти и преку отворена дискусија што се заснова врз увидувањето на повеќе различни перспективи, особено во поглед на контроверзните или на осетливите прашања. Учењето на историјата помага во спречувањето на повторната појава или на негирањето на холокаустот, геноцидот и на другите злосторства против

---

²⁰ Препорака Преп(2001)15

човештвото, етничките чистења и грубите прекршувања на човековите права во зацелувањето на раните од минатото и во промовирањето на основните вредности што се од особен интерес за Советот на Европа. Тоа претставува одлучувачки фактор за помирувањето, признавањето, разбирањето и заемната доверба меѓу народите. Учењето на историјата во демократска Европа треба да заземе клучно место во обучувањето на одговорните и на активните граѓани и во развојот на почитувањето на сите видови различности врз основа на разбирањето на националниот идентитет и врз принципите на толеранцијата. Учењето на историјата не смее да биде инструмент за идеолошка манипулација, за пропаганда, или да се користи за ширење нетолерантни и крајно националистички, ксенофобични, расистички или антисемитски идеи. Историските истражувања и историјата што се предава во училиштата не можат, на каков било начин и без оглед на намерата, да бидат во согласност со основните вредности и правилници на Советот на Европа доколку допуштаат или овозможуваат злоупотреба на историјата. Предавањето на историјата мора да го опфати елиминирањето на предрасудите и на стереотипот преку нагласување во наставните планови на позитивните меѓусебни влијанија на различни земји, религии или школи на мислењето во периодот на европскиот историски развој, како и преку критичко проучување на злоупотребата на историјата без оглед дали таа произлегува од негирањето на историските факти, фалсификувањето на историјата, испуштањето на фактите, незнаењето или повторното присвојување на историјата заради идеолошки цели.

4.3.2 Основно и средно образование

Во мултикултурна Европа образованието не е само средство за подготвување на поединецот за пазарот на трудот, за поддршка на личниот развој и за обезбедување широка образовна основа. Училиштата, исто така, претставуваат важен форум за подготвување на младите за учество во животот како активни граѓани. Тие се одговорни за насочување и за обезбедување поддршка за младите во стекнувањето на знаењето и развивањето на ставовите што се неопходни за живот во сите аспекти на едно општество или, пак, за обезбедување стратегии за да се стекнат со таквите знаења и ставови, и им овозможуваат да ги разберат и да ги стекнат вредностите што лежат во основата на демократскиот живот. Исто така, ги запознаваат младите со почитувањето на човековите права како основа за управување на разновидноста и за поттикнување на отвореноста кон различните култури.

Ворамките на формалните наставни планови и програми, меѓукултурната

димензија е застапена во сите предмети. Некои од најважните предмети во оваа смисла се историјата, изучувањето на јазиците и наставата за религијата и уверувањето.²¹ Образованието во областа на религијата и уверувањето во меѓукултурниот контекст обезбедува знаење за сите светски религии и за нивната историја и му овозможува на поединецот да ги разбере религиите и уверувањата и да ги избегне предрасудите. Овој пристап го прифатија Парламентарното собрание на Советот на Европа, Европскиот суд за човекови права и ЕЦПРИ (ECRI)²². Во 2007 година, европските министри за образование ја подвлекоа важноста на мерките за подобрување на меѓусебното разбирање кај културните и/или верските заедници преку училишното образование врз основа на споделените начела на етиката и демократското граѓанство. Без оглед на тоа каков систем за верско образование преовладува, во наставата треба да се земе предвид разновидноста на религиите и на уверувањата.

4.3.3 Високо образование и научно-истражувачка работа

Институциите на високото образование, преку своите образовни програми, играат важна улога во негувањето на меѓукултурниот дијалог во својство на актери во поширока општествена смисла и како места на коишто меѓукултурниот дијалог се спроведува во практиката. Како што предлага Управниот комитет за високо образование и истражување, универзитетот најдобро се дефинира преку неговата универзалност – неговите заложби за слободоумие и отвореност кон светот што се засновани врз просветителските вредности. Според тоа, универзитетот има голем потенцијал за создавање „меѓукултурни интелектуалци“ кои можат да имаат активна улога во јавната сфера.

Ова треба да се помогне со научно-истражувачка дејност во областа на меѓукултурното учење за разгледување на аспектите на „учењето како да се живее во заедништво“ и на културната разновидност во сите наставни активности.

---

²¹ Советодавниот комитет за Рамковната конвенција за заштита на национални малцинства потенцира во неодамнешен „Коментар за образование согласно со Рамковната конвенција за заштита на национални малцинства“ (донесен во март 2006год.) дека треба да се имаат предвид одредбите за образование „при планирање и постапување во областа на меѓукултурното образование, чија цел е да се олесни меѓусебното разбирање, контакти и интеракција меѓу различни групи што живеат во едно општество“.

²² Препорака 1720 (2005) на Парламентарното собрание за образование и религија (2005); **Кјелдсен, Буск Мадсен и Петерсен против Данска** бр. 5095/71, 5920/72 и 5926/72, 7 декември 1976, § 53; **Фолгер и др. против Норвешка [ГП]** бр. 15472/02, 29 јуни 2007год., § 84; Препораката бр.10 на ECRI за општа политика за борба против расизмот и расната дискриминација во и низ училишното образование, 2006год. § П.2.б.

4.3.4 Неофицијално и неформално учење

Неформалното учење надвор од училиштата и универзитетите, особено во работата со младите и во сите форми на волонтерската и граѓанската работа, има подеднакво важна улога. Советот на Европа ги поттикнува земјите-членки да го промовираат неформалното образование и да ги охрабруваат активностите и придонесот на младите луѓе за остварување на вредностите што лежат во основата на меѓукултурниот дијалог.

Младинските и спортските организации, заедно со верските заедници, преставуваат особено добри места за унапредување на меѓукултурниот дијалог во контекстот на неформалното образование. Младински групи и домови на културата, заедно со семејството, училиштето и работното место, може да претставуваат столбови на социјалната кохезија. Поради големата разновидност на своите програми, отворениот и волонтерскиот карактер на своите активности и посветеноста на своите членови, овие организации често се поуспешни од другите во активното вклучување на лицата што потекнуваат од малцинските заедници и во нудењето можности за дијалог. Активното граѓанско општество и невладините организации се незаменлив дел од плуралистичката демократија што ги промовира активното учество во прашањата од јавен интерес и одговорното демократско граѓанство кое се заснова врз човековите права и еднаквоста на жените и мажите. Затоа би требало да се оспособат и да се финансираат организациите на имигрантите за организирање волонтерска работа за лицата од малцинските заедници, особено за младите, со цел да ги подобрат нивните можности на пазарот на трудот и воопшто во општеството.

Неформалното учење се промовира и преку медиумите и новите комуникациски услуги кои нудат многубројни можности за контакт со различните културни обичаи.

4.3.5 Улогата на просветните работници

Просветните работници на сите нивоа имаат клучна улога за негувањето на меѓукултурниот дијалог и за подготвување на идните генерации за дијалогот. Со својата посветеност и преку примената на она што го предаваат заедно со своите ученици или студенти, просветните работници служат како пример.

Наставните планови и програми во областа на методиката треба да опфатат наставни стратегии и методи што ќе ги подготват наставниците

за да можат да се справат со новите ситуации што произлегуваат од разновидноста, дискриминацијата, расизмот, ксенофобијата, сексизмот и маргинализацијата и да ги решаваат конфликтите на мирен начин, но и да го применуваат глобалниот пристап кон институционалниот живот врз основа на демократијата и човековите права и да создаваат заедница од студенти, земајќи ги предвид неискажаните претпоставки на секој поединец, училишната атмосфера и неформалните аспекти на образованието.

Институциите што ги обучуваат просветните работници треба, исто така, да подготват механизми за контрола на квалитетот што се инспирирани од образованието за демократското граѓанство и да развијат индикатори и средства за самопроцена и за развој на образовните институции. Тие треба да ги зацврстат меѓукултурното образование и управувањето на разновидноста во рамките на обука на работното место.

Целта на Европскиот центар за истражување за образованието за демократското граѓанство и меѓукултурното образование од Осло е да го промовира разбирањето и да го зголеми нивото на меѓусебното познавање заради градење на довербата и спречување на конфликтите преку обука за наставниците во соработка со Советот на Европа.

4.3.6 Семејно окружување

Родителите и поширокото семејство имаат значајна улога во подготвувањето на младите луѓе за животот во општеството што е културно разновидно. Како пример за своите деца, тие треба целосно да бидат вклучени во менувањето на менталитетот и ставовите на своите деца. Образовните програми за возрасните и за семејствата што го обработуваат прашањето за културната разновидност може да му помогнат на семејството во исполнувањето на оваа улога.

4.4 Простор за меѓукултурен дијалог

Многу е важно да се создаде простор за дијалог што е отворен за секого. Успешното меѓукултурно владеење, на кое било ниво, многу зависи од развивањето на такви простори: физички простори - улици, продавници и маркети, куќи, детски градинки, училишта и универзитети, културни и социјални центри, младински клубови, цркви, синагоги и џамии, соби за состаноци и работни места, музеи, библиотеки и други центри за одмор и рекреација или виртуелни простори - медиуми.

Урбанистичкото планирање е очигледен пример: урбаниот простор

може да се организира на „ограничен“ или на „слободоумен“ начин. „Ограниченото“ организирање опфаќа конвенционални преградија, станбени блокови, индустриски зони, паркинзи или обиколници. „Слободоумниот“ начин на организирање опфаќа плоштади со голема фреквенција на раздвиженост, паркови, улици полни со живот, кафулиња покрај тротоар и маркети. Ако во „ограничените“ области се преферира распрскано живеење, во „слободоумните“ места се спојуваат различни сегменти на општеството и се создава чувство на толерантност. Многу е важно населението што мигрирало да не се најде, а честопати се случува тоа, концентрирано во бездушни и стигматизирани станбени блокови, исклучени и изолирани од градскиот живот.

Културните активности обезбедуваат знаење за различни култури и на тој начин придонесуваат за толеранција и меѓусебно разбирање и почитување. Културната креативност нуди значаен потенцијал за подобрување на почитта кон другите. Уметноста е собиралиште на контрадикторност и симболична конфронтација и допушта индивидуално изразување, критичко размислување и посредство. Па така, уметничките дела ги преминуваат границите и ги поврзуваат и непосредно им се обраќаат на емоциите на луѓето. Креативни граѓани, кои вршат културни активности, создаваат нови простори и можности за дијалог.

Музеите и локалитетите со културно наследство имаат потенцијал да доведат во прашање, во името на општата хуманост, одредени приказни во кои се одразува доминацијата на членови на една или на друга етничка или национална заедница и да понудат опсег за меѓусебно признавање на поединци со различно потекло. Со истражување на културното наследство на Европа, може да се обезбеди основата за плуралното европско граѓанство во согласност со потребите на современиот свет. Историските прекугранични и копнени патишта на Европа, повторно откриени во денешно време со помош на Советот на Европа како мрежа на „културните патишта“, влијаеле врз историјата на културните врски и со векови ја поткрепувале меѓукултурната размена. Овие патишта обезбедуваат пристап до мултикултурното наследство на Европа и ја прикажуваат способноста за мирен соживот.

Градинките, училиштата, младинските клубови и активности се клучни места за меѓукултурно учење и дијалог. За да биде така, на децата и на младите треба да им се обезбеди можност да се среќаваат и да разменуваат искуства со свои врсници од различно потекло со цел да комуницираат и да развиваат заеднички активности. Колку повеќе

се интегрирани овие локалитети, толку се поефикасни во однос на меѓукултурното учење.

Медиумите се важен простор за индиректен дијалог. Преку медиумите се прикажува културната разновидност на општеството, културите се врзуваат со контекст и се обезбедува платформа за различни гледишта со кои читателите, гледачите или слушателите не би можеле да дојдат во контакт. За да се реализира ова, медиумите треба да обезбедат разновидност во својот персонал и да го обучат персоналот да работи во таква култура. Новите комуникациски сервиси им овозможуваат на членовите на инаку пасивната медиумска публика да учествуваат во индиректен меѓукултурен дијалог, особено преку електронските социјални мрежи, мрежни форуми и соработка на веб-локацијата на „wiki“.

Глобалните медиуми нудат огромна низа примери за идентитет. Соочени со ваквата сложеност, примената на едноставен стереотип на „другите“ - на коишто им се припишуваат сите лоши работи на светот - може да биде подмолно привлечна. Управувањето на разликите на демократски начин е навистина деликатна работа: треба да се избегнува груб дијалог и да се забрани дијалогот да се користи за поттикнување омраза и нетолеранција.

Спортот може значително да придонесе за меѓукултурниот дијалог поврзувајќи го директно со секојдневјето. Особено фудбалот, како глобална игра, е предмет на многу антирасистички иницијативи во последните години поддржани во Европа од УЕФА, која има утврдено „план во десет точки“ и има составено соодветни насоки за клубовите. Заедничката игра под непристрасни и универзални правила и главен концепт за фер игра може да обликува меѓукултурно искуство.

Работното место не треба да се избегне како место за меѓукултурен дијалог. Различноста е фактор за иновација, а тоа се покажало преку центрите на економијата на знаењето. Разновидна работна сила може да обезбеди свежи пристапи преку тимска работа и учество на вработените. Толеранцијата се смета за значаен фактор во привлекувањето таленти за развој на технологијата, а тоа е клучот на конкурентниот успех. Сепак, голем број членови на малцинства работат на помалку платени и несигурни работни места. Синдикатите може да одиграат значајна улога во оваа област, не само во подобрување на условите туку и во нудење места за меѓукултурна солидарност со што може да се победат штетните ефекти од сегментирање на пазарот на трудот што би можело да биде искористено од расистички организации.

Јавните служби, невладините организации и верските заедници во своето секојдневно работење нудат многу можности за меѓукултурен дијалог, а не само едноставни средби. Службите за здравство, младина и образование секојдневно ангажираат членови на малцинствата. Нивниот персонал мора да биде компетентен во однос на пристапот до превод, онаму каде што е потребно тоа, и обучен за средбите да бидат продуктивни ангажмани. Во здравствениот сектор, на пример, менталното здравје и здравјето на родилките се особено чувствителни теми. Со вработувањето луѓе што припаѓаат на малцинства со различно етничко, верско, културно и лингвистичко потекло во јавните служби, може да се додаде вредност кон низата меѓукултурни компетентности и притоа да се олесни работењето со различни корисници на услуги врз основа на меѓусебна зависност и достоинство. Шемите за збратимени градови се одлична можност за унапредување на стручноста во оваа област.

4.5 Меѓукултурен дијалог во меѓународните односи

Заложбата на Европа за мултилатерализам заснована врз меѓународното право и промовирањето на човековите права, демократијата и владеешето на правото треба да поттикне меѓукултурен дијалог на меѓународно ниво. Примената на овие начела во меѓукултурниот дијалог на меѓународно ниво е значајна задача при олеснување на меѓусебното разбирање. Европскиот консензус за оваа задача се зацврсти со заклучоците од Третиот самит на Советот на Европа (Варшава, 2005 год.) и се објаснува во подоцнежни документи.

Тековната геополитичка ситуација се опишува како заемно ексклузивни цивилизации кои се натпреваруваат за економска и политичка предност на сметка на другите. Концептот на меѓукултурен дијалог може да помогне во надминувањето на непродуктивните споредувања и стереотипи што можат да произлезат од вакви гледишта бидејќи потенцира дека во глобална средина што се карактеризира со миграција, растечка меѓусебна зависност и лесен пристап до меѓународни медиуми и нови комуникациски служби, како интернетот, културните идентитети се посложени, се вкрстуваат и содржат елементи од различни извори. Задојувањето на меѓународните односи со духот на меѓукултурниот дијалог продуктивно реагира на овие нови услови. Па оттука, меѓукултурниот дијалог може да придонесе за спречување и решавање на конфликти и за воспоставување поддршка и повторно градење социјална доверба.

Советот на Европа е отворен за соработка со соседните региони на Европа и со преостанатиот дел од светот. Организацијата, која е целосно посветена на обезбедување координација и комплементарност на своите активности со активностите на други меѓународни институции, особено на европско ниво, има задача да придонесува за меѓукултурен дијалог на меѓународно ниво. Оваа организација многу придонесува за меѓукултурниот дијалог во рамките на меѓународното дејствување, а особено на европската сцена. Нејзината „додадена вредност“, што ја става на располагање на други меѓународни институции, земјите-членки, граѓанското општество и на други засегнати страни, се состои, пред сè, од богатата стручност во однос на стандарди и механизми за следење на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Исто така, Советот на Европа може да придонесе со својата експертиза за соочување со предизвиците наметнати од културната разновидност во социјалната, образовната, здравствената и културната сфера. Организацијата, постојано и организирано, нуди поддршка на клучните засегнати групи, како што се членовите на национални парламенти, на локалната и регионалната власт и на организациите на граѓанското општество во 47-те земји-членки. И на крајот, организацијата може да придонесе преку институции како Европскиот центар за глобална меѓусебна зависност и солидарност (Центарот Север-Југ, Лисабон), Европскиот центар за современи јазици (Грац), двата Европски младински центри (Стразбур и Будимпешта), како и преку соработка со Европскиот центар за истражување за образованието за демократско граѓанство и меѓукултурно образование (Осло) и Европскиот културен центар во Делфи.

Советот на Европа го согледува значењето на иницијативите преземени од други меѓународни субјекти и ги цени партнерствата со институциите како Европската Унија, Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) и УНЕСКО, како и Организацијата за образование, култура и наука на Арапската лига (Alecso) и Европско-медитеранската фондација „Ана Линдх“ за дијалог меѓу културите. Советот на Европа дава придонес во „Сојузот на цивилизации“, основан од Генералниот секретар на Обединетите нации и поддржан од Шпанија и Турција, и разгледува идеја за склучување Меморандум за разбирање со „Сојузот“ за да ја зацврсти соработката.²³ Исто така, Советот ги анализира начините за промовирање на меѓукултурниот дијалог во рамките на законодавството на Советот на Европа во областа на човековите права,

---

²³ На 15 јануари 2008 год., Генералниот секретар на Советот на Европа и Високиот претставник на Обединетите нации потпишаа Писмо за намери за Сојузот на цивилизации кое се однесува на идна соработка и развој на Меморандум за разбирање

демократијата и владеењето на правото во соработка со Исламската организација за образование, наука и култура (Isesco) и Истражувачкиот центар за исламска историја, уметност и култура (IRCICA).

Организација како Советот на Европа, исто така, може да ги искористи афинитетите и програмите за соработка што ги имаат воспоставено некои членови со одредени региони во светот. Прекуграничните врски, кои традиционално се поддржани од Советот на Европа, имаат значајна меѓукултурна димензија.

Недржавните играчи организирани на меѓународно ниво, на пример: невладините организации, фондациите или верските заедници, играат клучна улога во интернационалниот меѓукултурен дијалог во кој можат да бидат иноватори. Овие организации веќе долго време работат со предизвиците што произлегуваат од културната разновидност во нивните рамки. Создаваат мрежни врски меѓу заедниците кои не можат лесно да обезбедат меѓувладини договори.

Тука се јавува и улогата на поединците. Оние што се навикнати да работат и да живеат во меѓукултурен контекст, особено оние со емигрантско потекло, можат да воспостават многубројни врски преку државните граници. Може да постапуваат како вектори на развојот, да стимулираат иновации и хибридизација на идеи. Тие графички ги изразуваат сложениот и контекстуалниот карактер на идентитетот и можат да бидат пионери на меѓукултурниот дијалог.

5. Препораки и насоченост на политиките за идни активности: заедничка одговорност на основните учесници

Зацврстувањето на меѓукултурниот дијалог со цел да се промовираат нашите заеднички вредности за почитување на човековите права, демократијата и владеењето на правото и поттикнувањето на поголемо европско единство се заедничка одговорност на сите засегнати страни. Со активно учество на сите во петте политики дефинирани во претходното поглавје, ќе се обезбеди придобивка за секој од нашето богато културно наследство и сегашната средина. Врз основа на концептот за културна разновидност и меѓукултурен дијалог и врз основа на долгогодишното искуство, Советот на Европа може да ги формулира следниве општи препораки и насоки и да развие насоки за политиките за идни активности.

5.1 Демократско управување на културната разновидност

За да се развие културната разновидност, треба да се развие и демократското владеење на сите нивоа. Во овој поглед може да се предложат голем број општи насоки наменети, пред сè, за креаторите на политики и за други јавни тела.

За меѓукултурен дијалог е потребна непристрасна институционална и правна рамка на национално и на локално ниво со која ќе се гарантираат стандардите за човекови права на Советот на Европа и која ќе се базира врз принципите за демократија и владеење на правото. Важно е да се воспостават јасно законодавство и јасни политики за борба против дискриминација базирана врз какава било основа, на пример: пол, раса, боја, јазик, вера, политички или други мислења, национално или социјално потекло, припадност кон национално малцинство, сопственост и друга основа, меѓу другото, сексуална определба, во согласност со обичајното право²⁴ на Судот, или возраст или физички и ментални попречености во согласност со извештајот од Протокол бр. 12 на Европската конвенција за човекови права.²⁵ ECRI дава насоки за борба на националното законодавство против расизмот и расната дискриминација.²⁶ Односите меѓу државата и религијата треба да се организираат така што ќе се гарантираат

---

²⁴ Погледни ги одлуките *Смит и Грејди против Обединетото Кралство - 29/09/1999 §90* ; *С.Л. против Австрија - 09/01/2003 §37* ; *Камер против Австрија - 24/07/2003 §37*.

²⁵ Погледни го Извештајот за Протоколот бр. 12 на Европската конвенција за човекови права, §20

²⁶ Препорака бр.7 на ECRI за општа политика за национално законодавство за борба против расизмот и расната дискриминација, 2002 год.

еднакви права и обврски за сите, без оглед на нивното мислење, совест или религија, со цел во практика целосно да се почитуваат слободата на размислување и религијата.

Треба да се обезбеди внатрешна врска меѓу различните политики со кои се промовира меѓукултурен дијалог или се спречуваат ризиците за меѓукултурен дијалог. Тоа може да се постигне со примена на „сплотен“ пристап кој ќе биде над конвенционалните ресорски граници во облик на меѓуресорски комитет, посебно министерство за интеграција или единица во кабинетот на Премиерот. Составувањето и спроведувањето на „Национален акциски план“, кој ќе се засновува врз меѓународни стандарди за човекови права, вклучувајќи ги и стандардите на Советот на Европа, како и препораките од оваа Бела книга, може ефективно да придонесе кон визијата за интегрирано општество што ја заштитува разновидноста на своите членови и поставува цели што можат да се преточат во програми и што се отворени за јавно следење. Советот на Европа е подготвен да помогне при развивањето на вакви национални акциски планови и при процената на нивното спроведување. Политичкото лидерство на највисоко ниво е многу значајно за постигнување успех. Граѓанското општество, вклучувајќи ги и заедниците на малцинствата и имигрантите, може да има важна улога. За да се подобри интеграцијата, може да се формираат советодавни тела во кои ќе учествуваат претставници од разни засегнати партнери. Националните акциски планови треба да ги вклучуваат и новите имигранти, како и малцинските групи што се присутни подолг период.

Советот на Европа може да започне дополнителна иницијатива која ќе вклучува и истражувања и конференции со цел да се испита поширокиот концепт на меѓукултурниот пристап во управувањето на културната разновидност, во која меѓукултурниот дијалог е значајна компонента. Со оваа работа, особено може да се испита врската во меѓукултурниот пристап при управување на разновидноста и политиката на интеграција. Оваа иницијатива може да биде проследена со низа активности низ целата област на Советот на Европа за да се промовира концептот на меѓукултурен пристап при управување на културната разновидност, вклучувајќи ја и интеграцијата.

Јавната власт треба да има разбирање за очекувањата на популацијата што е културно различна и да гарантира дека при обезбедувањето на јавни услуги се почитуваат легитимните барања, но треба и да има можност да одговори на желбите на сите групи во општеството. Ова барање, кое произлегува од принципите

за недискриминација и еднаквост, е особено важно при одржување на редот, здравството, младината, образованието, културата и наследството, владувањето, социјалната поддршка, пристапот на пазарот на трудот и правдата. Значајни чекори се вклучување на претставници на малцинствата и на групи лица со пречки при креирањето политики за давање услуги и подготовка на одлуки за распределба на ресурси, како и вработување лица од овие групи во работната сила на службите што обезбедуваат услуги.

Јавните дебати треба да се карактеризираат со почит кон културната разновидност. Мора да се отфрли и да се осуди јавното прикажување на расизам, ксенофобија или какви било други облици на нетолерантност,²⁷ во согласност со соодветните одредби на Европската конвенција за човекови права, без разлика дали тие потекнуваат од носителите на јавни функции или од граѓанското општество. Треба да се забрани секој облик на жигосување на лица кои припаѓаат на малцински и хендикепирани групи во јавниот говор. Медиумите може да дадат позитивен придонес во борбата против нетолеранцијата, особено со негување на култура на разбирање меѓу членови на различни етнички, културни, јазични и верски заедници. Медиумските експерти треба да размислат за проблемот со нетолеранцијата во мултикултурни и мултиетнички средини во земјите-членки и за мерките што може да се преземат за промовирање на толеранцијата, меѓусебното разбирање и почитта.

Државите треба да имаат детално законодавство за забрана на „говорот на омраза“ и расистичките, ксенофобичните, антисемитските и исламофобичните изразувања, како и изразувањата против Ромите, онаму каде што ваквите изразувања побудуваат омраза или насилство. Членовите на кривичниот правосуден систем треба да се добро обучени за спроведување и поддржување на ваквото законодавство. Треба да се воспостават независни национални тела за борба против дискриминацијата или слични структури за проверка на ефективноста

---

²⁷ Третиот самит на Советот на Европа во 2005 год. ги осуди „сите форми на нетолеранција и дискриминација, особено оние засновани на пол, раса и религија, вклучувајќи ги и антисемитизмот и исламофобијата“. Исто така, Комитетот на министри честопати има потврдено дека Ромите/Циганите и номадските народи се соочуваат со дискриминација во сите области на животот. Освен тоа, ECRJ препорача дека треба со закон да се казнува „јавното негирање, минимизирање, оправдување или простување на кривични дела со расистичка цел на геноцид, злодела против човештвото“ кога тие дела се извршуваат намерно“ - Препорака бр. 7 за општата политика за националното законодавство за борба против расизмот и расната дискриминација, 2002 год.). ECRJ ја истакна и потребата од борба против предрасудите со кои се соочуваат муслиманските заедници и од наметнување на соодветни санкции во случаи на дискриминација врз основа на религија (Препорака бр. 5 за општа политика за борба против нетолеранцијата и дискриминацијата на муслиманите).

на ваквото законодавство, за спроведување соодветни обуки и за давање поддршка на жртвите на расистички појави.

Политичките водачи имаат посебна одговорност во оваа област. Нивните ставови влијаат врз јавните мислења за меѓукултурни прашања и тие можат да ги ублажат или да ги влошат тензиите. ЕКПР (ECRI) обрнува внимание на овие опасности и нивното преминување во практика и има составено многубројни практични мерки што можат да се преземат во борбата против користењето расистички, антисемитски и ксенофобични политички говори.²⁸ Општинските лидери може многу да придонесат со своето лидерство во обезбедувањето општ мир. Исто така, ЕКПР (ECRI) препорачува да им се одземе јавното финансирање на политичките партии што промовираат расизам, а особено „говор на омраза“.

Јавните власти се охрабруваат да преземат, онаму каде што е потребно, соодветни позитивни активности за поддршка на пристапувањето на лицата со хендикеп или на социјално занемарени лица до одговорни позиции во рамките на професионалниот живот, во здруженија, политика и локална и регионална власт и притоа да ги земаат предвид потребните професионални квалификации. Принципот според кој во одредени околности се потребни соодветни мерки за промовирање целосна и ефективна еднаквост меѓу лица што припаѓаат на национални малцинства и лица што припаѓаат на мнозинството, треба да се прифати од сите земји-членки со јасен услов дека таквите мерки не треба да се сметаат за дискриминирачки. Треба да се земат предвид конкретните услови на лицата што припаѓаат на национални малцинства при преземањето вакви мерки.²⁹

Советот на Европа ќе ги достави своите правни стандарди и насоки во нови, привлечни облици до целните групи, како јавните тела и телата што донесуваат одлуки, лидерите на организациите на граѓанското општество, медиумите и до младите. Ќе се опфати материјал во голем тираж за почитување на човековите права во културно разновидно опш-

Олеснување на пристапот до обичајното право на Европскиот суд за човековите права за меѓукултурен дијалог

Советот на Европа ќе објави детален преглед на одлуките и пресудите на Европскиот суд за човековите права што се однесуваат на членови од Конвенцијата за прашања поврзани со меѓукултурниот дијалог.

²⁸ „Декларација за употреба на расистички, антисемитски и ксенофобични елементи во политичките говори (март 2005 год.)“

²⁹ Член 4 §§ 2 и 3 од Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства

тество, како и прирачници за „говор на омраза“ и за носење верски симболи на јавни места, со што ќе се обезбедат насоки во согласност со духот на Европската конвенција за човековите права.

Управниот комитет за човекови права ќе разгледа низа прашања во врска со почитувањето на човековите права во културно разновидно општество, што може да доведе до донесување на текст за политика од страна на Советот на Европа. Исто така, ќе ги следи случувањата во областа на културните права.

Општо, потребно е да се воспостави поинтензивен дијалог за меѓукултурниот дијалог доколку треба соодветно да се исполни улогата на Советот на Европа искажана во овој документ. Програмата за активности на Советот на Европа нуди многубројни можности за одржлив и интензивен дијалог.

Воспоставени се примери со министерските конференции, парламентарните дебати, семинарите за обука со младинските организации и експертските состаноци како што беа минатите „Меѓукултурни форуми“ организирани од страна на Советот на Европа³⁰, со што се обезбедени значајни информации – голем број од нив се искористени за оваа Бела книга. Ќе се најдат начини за да се организираат вакви меѓукултурни форуми во иднина.

Советот на Европа како редовен форум за меѓукултурен дијалог

Преку својата програма на активности, Советот на Европа продолжува да ја нуди својата експертиза во областа на човековите права, демократијата и владеењето на правото за дебатите меѓу земјите-членки, граѓанското општество и други засегнати страни за меѓукултурен дијалог и на тој начин да подготвува активности на меѓународно, национално и на локално ниво.

Европска кампања за борба против дискриминацијата

Советот на Европа, заедно со медиумски експерти и институции за обука за новинарство, во 2008 година започна кампања за борба против дискриминацијата со што ја доведе во фокус улогата на медиумите во мултикултурната Европа.

Друг пример е планираната конференција со владини експерти и засегнати страни од граѓанското општество, на пример, новинари и членови на верски заедници. Целта е да се разберат некои тешки прашања за човековите права присутни во културно разновидни општества, особено во однос на слободата на говорот и верската припадност.

³⁰ Сараево во 2003 год., Трина во 2004 год. и Букурешт во 2006 год.

Нова кампања за борба против дискриминацијата, изградена врз основа на младинските кампањи „Сите различни – сите еднакви“, но наменета за пошироката јавност, ги разгледува сите облици на дискриминација и расизам особено антисемитизмот, исламофобијата и ромофобијата.

Во областа на политиките за култура, Советот на Европа ќе ги развие своите системи за ширење информации за политики и стандарди за култура, како и документација со примери за добра практика, со цел да се поддржат политики за култура со кои се олеснува пристапот и се поддржува еднакво учество за сите. „Прирачникот за културни политики“ ќе се ажурира и ќе се развива.³¹ Советот на Европа ќе соработува со други европски и меѓународни институции при собирањето и анализирањето на податоците и доставувањето на информациите за меѓукултурниот дијалог во земјите-членки.

5.2 Демократско граѓанство и учество

Јавната власт и сите општествени сили се поддржуваат да ја развијат потребната рамка за дијалог преку образовни иницијативи и практични уредувања со кои се вклучуваат малцинствата и мнозинствата. Демократијата зависи од активното учество на поединецот во јавните работи. Не може да се оправда исклучувањето на кој било од заедницата и тоа би претставувало сериозна пречка за меѓукултурниот дијалог.

Одржливите облици на дијалог, на пример, советодавните тела да претставуваат странски државјани наспроти јавните тела и „локалните комитети за интеграција“ за што се залага Конгресот на локални и регионални власти³², може да дадат голем придонес.

Не смее да се постави неоправдано ограничување во остварувањето на човековите права, дури и за лица што не се граѓани на соодветното општество Имајќи го предвид универзалниот карактер на човековите права, чиј составен дел се културните, јазичните и учесничките права, важно е за секого да се обезбеди целосно остварување на човековите права. Ова мислење го потенцира Венецијанската комисија.³³

---

³¹ „Прирачникот“ има специфични ставки за политиката за културна разновидност и меѓукултурен дијалог и обезбедува извор за референтни точки и иновација за владини и невладини чинители. www.culturalpolicies.net

³² Конгресот на локални и регионални власти, Локални советодавни тела за странски државјани: Прирачник (Стразбур: CLRAE, 2003)

³³ Европска комисија за демократија преку правото (Венецијанска комисија), Извештај за правата на недржавјани и малцинствата, CDL-AD(2007)001, ad §144

Јавната власт треба да поттикнува активно учество на законските жители што се под нивна јурисдикција во јавниот живот на локално ниво, по можност вклучувајќи го и правото на глас на локални и на регионални избори врз основа на принципи дефинирани во Конвенцијата за учество на странски државјани во јавниот живот на локално ниво. Бидејќи демократското општество е ограничено со статусот на национален жител, јавната власт треба да воспостави уредување за стекнување законско државјанство во согласност со принципите опфатени во Европската конвенција за државјанство.

Јавната власт треба ефективно да ја поддржува работата на организациите на граѓанското општество промовирајќи ги учеството и демократското граѓанство, особено работата на организациите што работат или ги претставуваат младите и лицата што се членови на малцински заедници, вклучувајќи ги и имигрантите. Демократското граѓанство и учество честопати се остваруваат преку организациите на граѓанското општество. На овие организации треба да им се овозможи да си ја одиграат својата значајна улога во културно разновидните општества како даватели на услуги кои се грижат за потребите на лицата што припаѓаат на одредени групи, или како адвокати на разновидноста и правата на лицата што припаѓаат на малцинството, или како двигатели на социјалната интеграција и кохезија. Во арената на меѓукултурниот дијалог, претставниците на одредени малцинства и меѓукултурни здруженија се значајни соговорници.

Развивањето на национален план за интеграција, креирање и остварување на проекти и програми и нивна процена се задачи во кои овие организации треба активно да учествуваат. Треба систематски да се охрабрува учеството на поединци со малцинско потекло во активностите на организациите на граѓанското општество.

Локалната власт е силно поддржана да развива иницијативи за засилување на граѓанското учество и на културата на демократско учество. Тука добра практика е општинска интеграција или совет на „странци“ што нуди механизам за ангажирање лица што припаѓаат на малцинства или за имигранти во локалното политичко лидерство. Конгресот на локалната и на регионалната власт има обезбедено детален прирачник за оваа практика.

Советот на Европа е посветен на зацврстување на демократското граѓанство и учество преку многу свои програми, меѓу кои е и „Меѓукултурни градови“, програма за развој на политика и градење на капацитет.

Градовите што се дел од оваа програма ќе соработуваат во изработувањето на меѓукултурни стратегии за управување на разновидноста како средство. Програмата ќе се развие во соработка со низа меѓувладини и невладини партнери.

Културната разновидност во урбаните области ќе биде следна приоритетна тема.

Успешните градови на иднината ќе бидат меѓукултурни градови. Овие градови ќе можат да го управуваат и да го истражуваат потенцијалот на својата културна разновидност, да поттикнуваат креативност и иновативност и на тој начин да создаваат економски напредок, кохезија во заедницата и подобар квалитет на живеењето.

Промовирање на „меѓукултурни градови“

Во 2008 година Советот на Европа ќе започне програма за поддршка на градовите да прераснат во центри за меѓукултурен дијалог преку збратимени прегледи и размена на добра практика за владеење, медиуми, медијација и културна политика.

5.3 Усвојување и предавање на меѓукултурни знаења

Усвојувањето и предавањето за меѓукултурно знаење е многу важно за демократската култура и социјалната кохезија. Со обезбедување квалитетно образование за сите, наменето за вклучување на сите, се подобруваат активното учество и граѓанската заложба и се спречуваат образовните неповолности. Пристапот на политиката може да се преточи во многубројни основни препораки и насоки, наменети за јавните власти и институциите за формално образование, како и за граѓанското општество - вклучувајќи ги малцинствата и младинските организации – како и за медиумите, социјалните и културните партнери и верските заедници ангажирани во неформалното образование.

Јавната власт, организациите на граѓанското општество и другите даватели на образовни услуги треба да го сметаат развојот на меѓукултурниот дијалог и на инклузивното образование за значаен елемент на сите нивоа. Меѓукултурните знаења треба да се дел од граѓанството и од образованието за човековите права. Надлежната јавна власт и образовните институции треба целосно да ги искористат идентификаторите на клучните знаења за меѓукултурна комуникација при креирањето и спроведувањето на наставни и студиски програми на сите образовни нивоа, вклучувајќи ги и обуката на наставниците и програмите за образование за возрасни. Треба да се развијат дополнителни средства со цел да се охрабрат студентите да остварат

независни значајни вештини, вклучувајќи и критичкото размислување за сопствените одговори и ставови кон искуствата на другите култури. На сите студенти треба да им се даде можност да ги развијат своите плурилингвистички способности. Меѓукултурното учење и практиката треба да се воведат во почетната обука за наставници и во обуката во текот на нивното работење. Размената на студенти и училишта треба да биде вообичаена карактеристика на наставните програми за средно образование.

Образованието за човекови права, учењето за активно граѓанство и меѓукултурен дијалог може да има корист од огромниот број помошни материјали, вклучувајќи ги „Compass” и „Compasito”, два прирачника за образование за човекови права за млади и за деца, обезбедени од Советот на Европа.

Образовните установи и сите други засегнати страни ангажирани во образовни активности се повикуваат, за учењето и предавањето на историјата, да обезбедат следење на препораките на Комитетот на министри за предавање на историјата и да не се фокусираат само на историјата на сопствената земја, туку да биде опфатено и учење на историјата на други земји и култури и гледиштето на другите за нашето општество (повеќе гледишта), а притоа да се води грижа за почитување на основните вредности на Советот на Европа и да се опфати и димензијата - образование за човековите права.³⁴

Познавањето на минатото е од суштинско значење за да се разбере денешното општество и за да се спречи повторувањето на трагичните настани од минатото. Во овој поглед, надлежната јавна власт и образовните

---

³⁴ Во Препораката (2001)15 на Комитетот на министри до земјите-членки за предавање на историјата во Европа на дваесет и првиот век се потенцира, меѓу другото, дека „Предавањето историја не треба да биде средство за идеолошка манипулација, пропаганда или да се користи за промовирање на нетолеранција и ултранационалистички, ксенофобични, расистички и антисемитски идеи. Историските истражувања и историјата што се учи во училиштата не смее никако и со никаква намера, да бидат во согласност со основните вредности и со Статутот на Советот на Европа доколку дозволуваат или промовираат злоупотреба на историјата, пред сè, преку:

- фалсификување или создавање лажни докази, изменети статистики, лажни претстави итн.;
- потенцирање на еден настан со цел да се оправда или да се прикрие друг настан;
- извртување на минатото за целите на пропагандата;
- премногу националистичка верзија на минатото што може да ја создаде дихотомијата „ние“ и „тие“;
- злоупотреба на историски податоци;
- негирање на историски факти;

институции се поттикнуваат да подготвуваат и да почитуваат годишен „Ден за жртвите на холокаустот и за превенција од злодела против човештвото“, на ден кој ќе се одбере во согласност со историјата на секоја земја. За ваков настан може да се искористи и проектот на Советот на Европа за „Учење за паметење на жртвите - образование за превенција од злодела против човештвото“, којшто беше создаден за да им се помогне на учениците да дознаат и да ги разберат настаните што ја зацрнија европската и светската историја и да ја сфатат посебноста на холокаустот како прв промислен обид да се истребат луѓе на глобално ниво; да се подигне свеста за геноцидот и злоделата против човештвото што го одбележаа 20-от век; да се образоваат учениците како да се спречат кривичните дела против човештвото и да се поттикне разбирање, толеранција и пријателство помеѓу нации, етнички групи и верски заедници, а притоа да се остане верен на основните принципи на Советот на Европа.

За да се цени различното културно потекло треба да се познаваат и да се разберат главните светски религии и нерелигиски верувања и нивната улога во општеството. Друга значајна цел е да им се вреже на младите почит кон општествената и културната разновидност на Европа, во која се опфатени и новите имигрантски заедници, како и заедниците чии европски корени се шират низ вековите.

При учењето еден за друг, треба да се опфати и почитувањето на различни изразувања на креативност, вклучувајќи и артефакти, симболи, текстови, предмети, облека и храна. Музиката, уметноста и танцовите можат да бидат моќни алатки за меѓукултурно образование.

Надлежните јавни власти, исто така, се повикуваат да ги земат предвид ефектите на прописите и политиките – како што се визните барања или работните дозволи и дозволите за престој за академски персонал, студенти, уметници и изведувачи – за образовните и културните размени. Соодветно составени прописи и политики можат во голема мера да го поддржуваат меѓукултурниот дијалог.

Советот на Европа се залажува за пренесување меѓукултурни знаења преку образованието. Во однос на формалното образование, Советот на Европа ќе развие референтна рамка која ќе ги опише знаењата за меѓукултурна комуникација и меѓукултурна писменост и ќе состави „Прирачник за добра практика“ на сите нивоа. По 2010 година организацијата ќе работи на промовирање на демократска култура и меѓукултурен дијалог како компонента на Европската област на високо образование. Европскиот центар за истражување за образованието за демократското граѓанство

и меѓукултурното образование, основан во Осло, ќе се фокусира на пренесување на меѓукултурни знаења на наставници.

Советот на Европа ќе продолжи да развива инструменти за зацврстување на меѓукултурниот

дијалог преку пристапи за предавање на историјата базирани врз објективност, критичка анализа и користење на повеќе гледишта, меѓусебна почит и толеранција за основните вредности на Советот на Европа. Ќе ја поддржи секоја заложба во образовната област за спречување на повторна појава или негирање на холокаустот, геноцидот и други злосторства против човештвото, етничкото чистење и масовното кршење на човековите права и на основните вредности на кои е посветен Советот на Европа. Советот на Европа, исто така, ќе го продолжи проектот „Учење за паметење на жртвите – образование за спречување на злоделата против човештвото“ и размислува за негово проширување.

Ќе продолжи и ќе се развие тековниот проект „Сликата на другите при учење на историјата“

Советот на Европа ќе го продолжи проектот и размислува за ширење на опсегот, особено преку соработка со УНЕСКО, АЛЕКСО (Alecco) и Истражувачкиот центар за исламска историја, уметност и култура (IRCICA).

Целта на Советот на Европа е да остане референтна институција за учење и предавање за меѓукултурни знаења и ќе продолжи да им дава значење на овие теми

Восоработка со надлежната јавна власт, давателите на образовни услуги и експертите, Советот на Европа ќе ја продолжи својата иновативна работа во дефинирањето, развивањето, ширењето и пренесувањето на меѓукултурни знаења и ќе презема соодветни иницијативи во областа на јазичните политики.

Во врска со јазичните политики за меѓукултурен дијалог, Советот на Европа ќе обезбеди поддршка и препораки за надлежните власти во прегледувањето на нивните образовни политики за сите јазици во образовниот систем. Исто така, ќе изработи консултативни насоки за опишување на општите Европски стандарди за јазични вештини.

Ќе се преземат и други иницијативи во областа на предавања за уметноста и за верските и религиските факти како дел од програмата за промовирање на меѓукултурното образование и дијалог преку развој на општи препораки за управувањето на културно разновидни класи,

како и поддршка за интеграцијата на меѓукултурното образование во образовните програми.

Во однос на неформалното образование, Советот на Европа ќе продолжи да се залага за поддршка на активностите на организациите на граѓанското општество – особено младинските организации – чија цел е да се одговори на културната разновидност на позитивен и креативен начин. Ќе продолжи обуката за зголемување на образовните активности за Европско граѓанство и човекови права спроведена во рамките на „Младинско партнерство“ со Европската комисија. Ќе се понудат нови можности за обука за меѓукултурни вештини, особено за организациите од граѓанското општество, верските заедници и новинарите. Советот на Европа ја продолжи својата работа за медиумска писменост.

Овие активности ќе се дополнат со иницијативи во областа на културните политики и политиките за наследство, наменети за ширење на меѓукултурното разбирање и обезбедување поширок пристап до културното наследство што има значајна улога во меѓукултурниот дијалог. Во овој поглед, се става акцент на знаењето и почитувањето на културното наследство на другите преку соодветни програми, како извор на разновидност и културно збогатување.

5.4 Простор за меѓукултурен дијалог

Создавањето простор за меѓукултурен дијалог е колективна задача. Без соодветни, достапни и привлечни места, меѓукултурниот дијалог едноставно нема да се случи, а камоли да напредува. Во овој поглед, Советот на Европа може повторно да даде неколку препораки.

Јавната власт и сите општествени чинители се повикуваат да развијат меѓукултурен дијалог на просторите во секојдневниот живот и во рамките на почитување на основните слободи. Има неограничен број можности за создавање такви простори.

Јавната власт е одговорна за организирање на граѓанскиот живот и урбаниот простор така што ќе растат можностите за дијалог, врз основа на слобода на изразување, и принципите за демократија. Физичките простори и изградената средина се стратегиски елементи на социјалниот живот. Треба да се обрне особено внимание на креирањето и управувањето на јавните простори, како: парковите, граѓанските плоштади, аеродромите и железничките станици. Надлежните за урбанистичко планирање се охрабруваат да создаваат „отворени

градови“ со доволно јавен простор за средби. Ваквите простори, во идеални услови создадени со отворени умови – планирани за повеќе намени, можат да помогнат при создавањето на општо граѓанско чувство за простор и меѓукултурна заложба.

Организациите на граѓанското општество, вклучувајќи ги и верските заедници, се повикуваат да обезбедат организациска рамка за меѓукултурни и меѓурелигиски средби. Приватниот сектор и социјалните партнери треба да обезбедат културната разновидност на работната сила да не создава конфликти, туку да води кон креативна синергија и комплементарност.

Новинарството, поттикнато на одговорност преку етички кодекси развиени од самата медиумска индустрија и обука за новинари за културни разновидности, може да помогне во обезбедувањето форуми за меѓукултурен дијалог. Со цел да се отслика разновидниот состав на општеството во нивната внатрешна структура, медиумските организации се повикуваат да усвојат доброволна политика, поткрепена со соодветни шеми за обука за унапредување на членови од загрозувани групи и малцинства на сите нивоа на производство и управување, со водење сметка за потребните професионални вештини.

Советот на Европа го гледа ова како значајно остварување на слободата на изразување и освен јавните радиодифузери, сите медиуми треба да ги разгледаат можностите за поткрепување на гласовите на малцинството, меѓукултурниот дијалог и меѓусебното почитување.

Јавната власт и недржавните чинители се поттикнуваат да ги промовираат културата, уметноста и наследството со тоа што ќе обезбедуваат значајни простори за дијалог. Културното наследство, „класичните“ културни активности, „културните правци“, современите уметнички форми, народната и уличната култура, културата што се пренесува преку медиумите и интернетот ги поминуваат границите и ги поврзуваат културите. Уметноста и културата создаваат простор за изразување надвор од институциите, на ниво на поединец, и може да играат улога на медијатори. Сите засегнати страни треба да поттикнуваат активно учество во културни и уметнички активности. Културните активности може да имаат значајна улога во претворање на една територија во заеднички јавен простор.

Преку „Размена на мислењата за верската димензија на меѓукултурниот дијалог“, настан организиран на 8 април 2008 година врз експериментална основа, Советот на Европа им овозможи на претставниците на верските

заедници и на други актери во граѓанското општество, како и на присутните експерти, детална дискусија за принципите што владеат во образовната политика во предавањето на верски и религиозни факти, како и практични детали за организирање такви предавања. Размената, исто така, помогна при дефинирањето на пристапи и идеи за овие прашања што учесниците можат да ги применуваат во своето дејствување, како и многубројни препораки за целните активности на Советот на Европа. Можните дополнителни активности за „Размената“ ќе бидат споменати во рамките на оценувањето на вежбата што треба да се изврши во текот на 2008 год.

Советот на Европа ќе ги продолжи водечките иницијативи со медиумите. Освен награда за придонеси во меѓукултурниот дијалог, организацијата, по советувањата со други меѓународни институции и во соработка со соодветни партнери, има цел да изгради неформална мрежа со веб-страница за соодветни професионалци и организации, на која ќе се зборува за правата, обврските и работните услови на новинарите во период на криза.

Медиумска награда за меѓукултурен дијалог на Советот на Европа

Советот на Европа има цел со годишна награда да им оддаде признание на медиумите што дале огромен придонес во спречувањето или решавањето на конфликти, разбирањето и дијалогот. Исто така, има намера да создаде информативна мрежа со интернет-страница за придонесите на медиумите во меѓукултурниот дијалог.

5.5 Меѓукултурен дијалог во меѓународните односи

Локалната и регионалната власт треба да разгледаат можности за соработка со партнерски институции во други делови на Европа. Дејствувањето на ова ниво е значајна компонента за добрососедски односи меѓу државите и одлична рамка за развој на меѓукултурни односи. Локалната и регионалната власт може да организираат редовни и институционализирани советувања со територијалната заедница или власт на соседни држави за прашања од заеднички интерес, заеднички решенија, за одредување правни и практични пречки во прекуграничната и територијалната соработка и да преземат соодветни активности за справување со овие пречки. Можат да организираат обука, вклучувајќи и јазична обука, за лицата што се локално вклучени во ваквата соработка.

Организациите на граѓанското општество и институциите што обезбедуваат образовни услуги може да придонесат кон меѓукултурниот дијалог во Европа и на меѓународно ниво, на пример, преку учество во невладини европски структури, прекугранични партнерства и шеми за размена, особено на млади. Меѓународните институции, како Советот на Европа, се одговорни да обезбедат поддршка за задачите на граѓанското општество и организациите што даваат образовни услуги.

Медиумите се поттикнуваат да развијат уредувања за споделување и заедничко создавање – на регионално, национално или на европско ниво – програмски материјал што има докажана вредност во мобилизирање на јавното мислење против нетолеранција и за подобрување на односите во заедницата.

Советот на Европа ќе промовира и ќе шири соработка со други организации активни во меѓукултурниот дијалог, вклучувајќи ги УНЕСКО и иницијативата на „Сојузот на цивилизации“, ОБСЕ, ЕУ и Европско-медитеранската фондација „Ана Линдх“ за дијалог помеѓу културите, како и други регионални организации, како Лигата на арапските држави и нејзината организација за образование, култура и наука (Alecso), што претставува регион со многу врски со Европа и карактеристична културна традиција. Советот на Европа, исто така, ќе промовира меѓукултурен дијалог врз основа на своите стандарди и вредности при соработка на одредени проекти со институции како Исламската организација за образование, наука и култура (Isesco) и Истражувачкиот центар за исламска историја, уметност и култура (IRCI-SA). Регионален фокус на оваа соработка ќе претставува интеракцијата на Европа со нејзините соседни региони, особено со јужните брегови на Медитеранот, Блискиот Исток и Централна Азија.

Во следните месеци, Советот на Европа ќе преземе нови иницијативи за да се оствари потесна соработка меѓу овие и новите партнери. Еден од инструментите е и „Фаро отворена програма“ што ја воспостави Советот на Европа со УНЕСКО во 2005 год. за да се промовира меѓуинституционалната соработка во меѓукултурниот дијалог.

Проширување и освежување на „Фаро отворена платформа“

Советот на Европа, со советување со УНЕСКО, ќе го развие потенцијалот на „Фаро отворена платформа“ за меѓународна координација на активности за меѓукултурен дијалог.

Други активности во овој контекст се следниве:

- ЕУ ја прогласи 2008 година за Европска година на меѓукултурниот дијалог. „Белата книга за меѓукултурен дијалог“ и експерименталната „Размена на мислења за религиската димензија на меѓукултурниот дијалог“ претставуваат два значајни придонеса на Советот на Европа за Европската година на меѓукултурниот дијалог.³⁶ Советот на Европа значително придонесува во програмата на активности и во динамичната дискусија за долгорочни перспективи на политиката и преку други активности, на пример, преку Кампањата за борба против дискриминацијата од 2008 година, „Меѓукултурните градови“, објавувањето на обичајното право на Европскиот суд за човекови права за прашања поврзани со меѓукултурниот дијалог и Европскиот центар за истражување за образованието за демократското граѓанство и меѓукултурното образование (Осло).
- Советот на Европа го зема предвид придонесот на „Центарот Север-Југ“ и неговата значајна улога. Поврзува влади и парламентарци, локална и регионална власт и граѓански општества. Приоритетите на програмата на организацијата се глобално образование, човекови права, млади, демократско владеење и меѓукултурен дијалог. Центарот им додава значајна димензија на меѓународните заложби насочени кон промовирање на меѓукултурното учење, разбирање и политички дијалог во рамките на различните континенти и меѓу нив.
- „Уметниците за дијалог“ е називот на нова програма за култура и наследство што ќе започне во 2008 година за да се засили меѓукултурниот дијалог меѓу уметници и културни играчи, вклучувајќи го медитеранскиот регион.
- Венецијанската комисија ќе ја продолжи својата соработка со уставните судови и соодветните тела во Африка, Азија и Јужна и Северна Америка, како и со арапските земји. Оваа соработка е добар пример за меѓукултурен дијалог заснован врз практично дејствување и врз начелата на уставното наследство.
- Конгресот на локална и регионална власт е воспоставен за да ја продолжи својата работа со партнери од медитеранскиот регион, особено во рамките на Израелско-палестинската соработка и соработката со арапските градови за прашања како доброто владеење на локално ниво и прашања поврзани со миграција.

6. Иднина

Целта на оваа Бела книга е да воспостави јасна насока за меѓукултурен дијалог, но не може да обезбеди детална мапа. Ова е само еден чекор во долг процес. Заклучоците и препораките треба да се следат и да се менуваат, доколку е потребно тоа, преку дијалог со други засегнати страни. Насоките и практичните ставови претставени тука треба соодветно да се следат и да се проценат.

Советот на Европа ги повикува сите засегнати страни да го продолжат она што некогаш се опишува како „Процес на Бела книга“, којшто го поврза Советот на Европа со голем број партнери, почнувајќи од меѓународни институции до индивидуалните активисти. Сите партнери се охрабруваат да продолжат да ја советуваат организацијата за раководењето, да предлагаат програми и проекти и да нè информираат за настани со кои може да се загрози меѓукултурниот дијалог.

Меѓукултурниот дијалог е значаен за градењето нов социјален и културен модел за Европа која брзо се менува, со што ќе му се овозможи на секој што живее во културно разновидни општества да ги остварува своите човекови права и основни слободи. Овој нов модел е резултат на работата на многу чинители. Моделот опфаќа голем број обврски за јавните тела на сите нивоа, за здруженијата на граѓанското општество и за сите други засегнати страни.

Советот на Европа ја претставува оваа Бела книга како придонес кон меѓународна расправа која бавно добива динамика. Да се научи да се живее со други во една растечка културна разновидност и притоа да се почитуваат човековите права и основни слободи, е едно од главните барања на нашето време и ќе остане значајно во наредните години.

Стразбур, јуни 2008 година

ДОДАТОК 1

Одбрани конвенции, декларации, препораки и други референтни текстови на Советот на Европа значајни за меѓукултурниот дијалог ³⁵

Одбрани европски конвенции

Конвенција (датум на влегување во сила на договорот; ратификации, пристапувања и потпишувања од април 2008 година)	ратификации / пристапувања	потпишувања по кои не следува ратификација
Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи (1950 год.)	47	0
Европска конвенција за култура (1954 год.)	49	0
Европска конвенција за правниот статус на работниците–имигранти (1977 год.)	11	4
Европска рамковна конвенција за прекугранична соработка меѓу територијалните заедници или власти (1980 год.)	36	2
Европска повелба за локална самоуправа (1985 год.)	43	1
Европска конвенција за прекугранична телевизија (1989 год.)	32	7
Европски кодекс за социјална сигурност (ревидиран) (1990 год.)	0	14
Конвенција за учество на странците во јавниот живот на локално ниво (1992 год.)	8	5

³⁵ Забелешка. Декларации, препораки и резолуции донесени по 1980 год. наведени во хронолошки редослед. Сите содржини се достапни на веб-локацијата на Советот на Европа на www.coe.int.

Конвенција (датум на влегување во сила на договорот; ратификации, пристапувања и потпишувања од април 2008 година)	ратификации / пристапувања	потпишувања по кои не следува ратификација
Европска повелба за регионални или малцински јазици (1992 год.)	23	10
Рамковна конвенција за заштита на националните малцинства (1995 год.)	39	4
Европска социјална повелба (1961 год.) и Европска социјална повелба (ревидирана) (1996 год.)	39	8
Конвенција за признавање на квалификациите што се однесуваат на високото образование во Европскиот регион (1997 год.)	47	4
Европска конвенција за државјанство (1997 год.)	16	11
Европска конвенција за промовирање на интернационална долгорочна волонтерска работа за млади луѓе (2000 год.)	1	8
Европска конвенција за борба против кибер-криминалот (2001 год.)	22	22
Конвенција на Советот на Европа за превенција од тероризмот (2005)	11	31
Рамковна конвенција на Советот на Европа за вредноста на културното наследство за општеството (2005)	3	10

Декларации од самити, министерски конференции и на Комитетот на министри

- „Декларација за нетолеранцијата – закана за демократијата“, донесена од Комитетот на министри на 14 мај 1981 година
- „Декларација за еднаквост на жените и мажите“, донесена од Комитетот на министри на 16 ноември 1988 година
- „Декларација за мултикултурно општество и европски културен идентитет“, донесена од европските министри одговорни за културни работи на 6-та конференција, Палермо, Италија, во април 1990 година
- „Виенска декларација“, донесена на (Првиот) самит на шефовите на државите и на владите на Советот на Европа, Виена, во октомври 1993 година
- „Конечна декларација“ и „Акциски план“ донесени на Вториот самит на шефовите на државите и на владите на Советот на Европа, Стразбур, во ноември 1997 година
- Резолуција бр. 1 за Европското јазично портфолио, донесена на 19-та седница на Постојаната конференција на министри за образование, Кристиансанд, Норвешка, 22-24 јуни 1997 година
- „Декларација од Будимпешта“ („За поголема Европа без линии на поделба“), донесена од Комитетот на министри на 7 мај 1999 година
- Резолуција бр. 2 за Европското јазично портфолио, донесена на 20-та седница на Постојаната конференција на европските министри за образование, Краков, Полска, 15-17 октомври 2000 година
- „Декларација за културна разновидност“, донесена од Комитетот на министри на 7 декември 2000 година
- „Хелсиншка декларација“, донесена на 7-та Конференција на министри одговорни за миграција, Хелсинки, во септември 2002 година
- „Декларација за меѓукултурен дијалог и превенција на конфликти“, донесена на Конференцијата на европските министри одговорни за културни прашања, Опатија, Хрватска, во октомври 2003 година
- Резолуција Рес(2003)7 за политика за млади на Советот на Европа, донесена од Комитетот на министри на 29 октомври 2003 година
- „Декларација за меѓукултурно образование во новиот Европски контекст“, донесена на Конференцијата на европските министри за образование, Атина, во ноември 2003 година
- Резолуција за „Улогата на жените и на мажите во превенција од конфликти, градење мир и постконфликтни демократски процеси - родова перспектива“, донесена на 5-та Министерска конференција за еднаквост на жените и мажите, Скопје, 22-23 јануари, 2003 година
- Ревидирана стратегија за социјална кохезија, донесена од Комитетот

- на министри на 31 март 2004 година
- „Декларацијата од Вроклав“, донесена од европските министри за култура, образование, млади и спорт, Вроклав/Полска, во декември 2004 година
- „Варшавска декларација“ и „Акциски план“ донесени на Третиот самит на шефовите на држави и влади, Варшава, мај 2005 година
- Конечна декларација донесена од европските министри за млади за „Човеково достоинство и социјална кохезија: реакциите на политиката на млади на насилство“, Будимпешта, во септември 2005 година
- „Декларацијата од Фаро за стратегијата на Советот на Европа за развој на меѓукултурен дијалог“, донесена на Конференцијата на европски министри одговорни за култура, Фаро, Португалија, во октомври 2005 година
- Декларација на Комитетот на министри по повод 1000-от состанок на замениците-министри, „Една Европа – наша Европа“, Белград, во јуни 2007 година
- Конечна декларација на постојаната конференција на европските министри за образование за „Градење похумана и инклузивна Европа: улогата на образовните политики“, Истанбул, 4-5 мај 2007 година
- „Декларацијата од Валенсија“, донесена на Конференцијата на министри за локална и регионална управа, Валенсија, Шпанија, во октомври 2007 година
- Неформална регионална конференција на министри за култура за „Промовирање на меѓукултурниот дијалог и Белата книга на Советот на Европа“, Белград, во ноември 2007 година
- „Стратегија за иновација и добро владеење на локално ниво“, донесена од Комитетот на министри во март 2008 година

Препораки на Комитетот на министри

- П (81)18 за учество на општинско ниво
- П (82)9 за Европскиот ден на училиштата
- П (82)18 за современи јазици
- П (83)1 за номади без државјанство и номади со неодредена националност
- П (84)7 за одржување на културните врски на емигрантите со нивните земји на потекло и објектите за слободни активности
- П (84)9 за втората генерација на емигрантите
- П (84)13 за состојбата на странските студенти
- П (84)17 за еднаквост на жените и мажите во медиумите
- П (84)18 за обука на наставници во образование за меѓукултурно

- разбирање, особено во контексти на миграција
- П (84)21 за стекнување на бегалците со државјанство во земјата-домаќин
  - П (85)2 за правна заштита од сексуална дискриминација
  - П (85)7 за предавања и учење за човекови права во училиштата
  - П (85)21 за мобилност на академскиот персонал
  - П (86)8 за остварување во државата на престој од страна на државјаните на други земји-членки на правото на гласање на изборите во државата на потекло
  - П (86)17 за здружени културни активности во странство
  - П (88)6 за социјални реакции на малолетничка деликвенција меѓу младите што доаѓаат од семејства што мигрирале
  - П (88)14 за вдомување на емигранти
  - П (90)4 за елиминација на сексизмот од јазикот
  - П (90)22 за заштита на менталното здравје на одредени ранливи групи во општеството
  - П (92)12 за односи во заедницата
  - П (92)10 за спроведување на правата на лица што припаѓаат на национални малцинства
  - П (92)11 за социјална и професионална интеграција на млади луѓе
  - П (92)19 за видеоигри со расистичка содржина
  - П (95)7 за одливот на високостручна работна сила во секторите за високо образование и истражување
  - П (95)8 за академска мобилност
  - П (97)3 за учество на младите и за иднината на граѓанското општество
  - П (97)7 за локалните јавни услуги и правата на нивните корисници
  - П (97)20 за „говорот на омраза“
  - П (97)21 за медиуми и промовирање на културата на толеранција
  - П (98)3 за пристап до високото образование
  - П (98) 6 за современи јазици
  - П (99)1 за мерки за промовирање на медиумски плурализам
  - П (99)2 за средно образование
  - П (99)9 за улогата на спортот во задлабочување на социјалната кохезија
  - П (2000) 1 за поттикнување на прекугранична соработка меѓу територијални заедници или власти во областа на културата
  - П (2000) 4 за образование на децата Роми во Европа
  - П (2000) 5 за развој на структурите за учество на граѓаните и пациентите во процесот на донесување одлука што се однесува на здравствената заштита
  - Преп (2001)6 за превенција од расизам, ксенофобија и расна нетолеранција во спортот

- Преп(2001)10 за Европскиот кодекс за полициска етика
- Преп(2001)15 за предавање на историјата во Европа од 21-от век
- Преп(2001)17 за подобрување на економската состојба и вработеноста на Ромите и на номадското население во Европа
- Преп(2001)19 за учество на граѓаните во локалниот јавен живот
- Преп(2002)4 за правниот статус на лицата на кои им се одобрува семејно обединување
- Преп(2002)5 за заштита на жените од насилство
- Преп(2002)12 за образование за демократско граѓанство
- Европска повелба за учество на младите во локалниот и во регионалниот живот (2003год., ревидирана)
- Преп(2003)2 за соседски служби во урбани области во независна положба
- Преп(2003)3 за балансирано учество на жените и мажите во јавни и политички процеси на донесување одлуки
- Преп(2003)6 за подобрување на физичкото образование и спортот за децата и младите во сите европски земји
- Преп(2003)8 за промовирање и прифаќање на неформалното образование/учење на младите
- Преп(2003)9 за мерките за подобрување на демократскиот и социјалниот придонес на дигиталниот пренос
- Преп(2004)2 за пристап до вработување во јавниот сектор на недржавјани
- Преп(2004) за Европската конвенција за човекови права во универзитетското образование и професионалната обука
- Преп(2004)13 за учество на младите во локалниот и во регионалниот живот
- Преп(2004)14 за движењето и престојувањето на номадските народи во Европа
- Преп(2005)2 за добра практика за намалување на пречките за прекугранична и внатрешна соработка меѓу територијални заедници или власти
- Преп(2005)3 за учење на соседни јазици во пограничните региони
- Преп(2005)4 за подобрување на условите за вдумување на Ромите и на номадските народи во Европа
- Преп(2005)8 за принципите на добро владеење во спортот
- Преп(2006)1 за улогата на националните младински совети во развојот на политики за млади
- Преп(2006)2 за Европските затворски правила
- Преп(2006)3 за Конвенцијата на УНЕСКО за заштита и промовирање на разновидноста на културните изразувања
- Преп(2006)5 за Акцискиот план на Советот на Европа за промовирање

на правата и целосно учество на луѓето со хендикеп во општеството: подобрување на квалитетот на животот на луѓето со хендикеп во Европа 2006-2015

- Преп (2001)6 за превенција од расизам, ксенофобија и расна нетолеранција во спортот
- Преп(2006)9 за адмисијата, правата и обврските на студентите-мигранти и соработка со земјите на потекло
- Преп(2006)10 за подобар пристап до здравствена заштита на Ромите и на номадските народи во Европа
- Преп(2006)12 за одговорност и овластување на децата во новата средина на информации и комуникации
- Преп(2006)14 за граѓанство и учество на младите во јавниот живот
- Преп(2006)17 за болници во транзиција: нов баланс помеѓу грижата на институциите и заедницата
- Преп(2006)18 за здравствени услуги во мултикултурно општество
- КМ/Преп(2007)2 за медиумски плурализам и разновидност на содржината во медиумите
- КМ/Преп(2007)3 за мисијата на јавните медиуми во информатичкото општество
- КМ/Преп(2007)4 за локалните и регионалните јавни служби
- КМ/Преп(2007)6 за јавна одговорност за високото образование и истражување
- КМ/Преп(2007)7 за добро управување
- КМ/Преп(2007)9 за животни проекти за малолетни емигранти без придружба
- КМ/Преп(2007)10 за развој и работење на емигрантите за развој во нивните земји на потекло
- КМ/Преп(2007)11 за промовирање на слободата на изразување и информирање во новата средина на информации и комуникации
- КМ/Преп(2007)13 за родово интегрирање во образованието
- КМ/Преп(2007)17 за стандарди и механизми за родова еднаквост
- КМ/Преп(2008)4 за зајакнување на интеграцијата на децата на мигранти и на децата со имигрантско потекло
- КМ/Преп(2008)5 за политиките за Ромите и/или на номадските народи во Европа
- КМ/Преп(2008)6 за мерки за промовирање на почитувањето на слободата на изразување и информирање во однос на интернет-филтрите

Препораки и резолуции на Парламентарното собрание на Советот на Европа

- Резолуција 807(1983) за европската соработка во образованието
- Резолуција 885 (1987) за придонесот на Евреите во европската култура
- Препорака 1093 (1989) за образование на децата на емигранти
- Препорака 1111(1989) за европската димензија во образованието
- Препорака 1162 (1991) за придонесот на исламската цивилизација во европската култура
- Препорака 1202 (1992) за верска толеранција во демократско општество
- Препорака 1178(1992) за секти и нови верски движења
- Препорака 1281(1995) за родова еднаквост во образованието
- Препорака 1283 (1996) за историјата и предавање на историјата во Европа
- Препорака 1291 (1996) за еврејската култура
- Препорака 1353(1998) за пристап на малцинствата до високото образование
- Препорака 1383 (1998) за лингвистичка разновидност
- Препорака 1396 (1999) за религија и демократија
- Препорака 1412 (1999) за нелегални активности на секти
- Препорака 1539(2001) за Европската година на јазиците
- Резолуција 1278 (2002) за законот на Русија за религија
- Резолуција 1309(2002) за слобода на религија и религиски малцинства во Франција
- Препорака 1556 (2002) за религија и промена во Централна и Источна Европа
- Препорака 1598(2003) за заштита на јазиците за глувонеми во земјите-членки на Советот на Европа
- Препорака 1620 (2003) за придонесот на Советот на Европа во Европската област за високо образование
- Препорака 1652 (2004) за образованието на бегалци и внатрешно раселени лица
- Препорака 1688 (2004) за културата на дијаспорите
- Резолуција 1437 за миграција и интеграција: предизвик и можност за Европа (2005)
- Препорака 1687 (2005) за борба против тероризмот преку културата
- Препорака 1693 (2005) за придонесот на Парламентарното собрание на Советот на Европа на 3-от самит на шефови на држави и на влади
- Препорака 1720 (2005) за образованието и религијата
- Резолуција 1464 (2005) за жените и религијата во Европа

- Резолуција 1510(2006) за слободата на изразување и почитување на верските верувања
- Препорака 1753(2006) за надворешните односи на Советот на Европа
- Препорака 1762(2006) за академска слобода и универзитетска автономија
- Препорака 1804 (2007) за држава, религија, секуларност и човекови права
- Резолуција 1563 (2007) за борба против антисемитизмот во Европа
- Препорака 1805(2007) за богохулење, верски навреди и говори на омраза против лица врз основа на нивната религија
- Препорака 1605 (2008) и Резолуција 1831 (2008) за европските муслимански заедници што се соочуваат со екстремизам

Препораки, резолуции и декларации на Конгресот на локалната и регионалната власт

- Резолуција 236 за нова општинска политика за мултикултурна интеграција во Европа и „Декларацијата од Франкфурт“ (1992)
- Препорака 128 за ревидираната Европска повелба за учество на младите во локалниот и во регионалниот живот (2003)
- Декларација „Интеграција и учество на странските државјани во европските градови“, Штутгарт, Германија, 15-16 септември 2003 година
- Препорака 165 за борба против тргување со луѓе и нивна сексуална експлоатација: улогата на градовите и регионите (2005)
- Препорака 170 за меѓукултурен и меѓуверски дијалог: иницијативи и обврски на локалните власти (2005)
- Препорака 173 за регионалните медиуми и прекуграничната соработка (2005)
- Препорака 177 за културен идентитет во периферните урбани области: улогата на локалната и на регионалната власт (2005)
- Препорака 194 (2006) за ефективен пристап до социјалните права за имигрантите: улогата на локалната и на регионалната власт (2006)
- Препорака 197 (2006) за урбанистичка безбедност во Европа (2006)
- Препорака 207 за развојот на индикатори за социјална кохезија – заеднички локален и регионален пристап (2007)
- Препорака 209 за соработка меѓу генерации и широка демократија (2007)
- Препорака 211 за слобода на здружување и изразување на хомосексуалците, бисексуалците и транссексуалците (2007)
- Препорака 221 за институционална рамка на меѓуопштинска соработка (2007)

- Препорака 222 за јазично образование на регионални и на малцински јазици (2007)
- Резолуција 250 за интеграција преку спортот (2008)

Препораки и декларации на Европската комисија за борба против расизмот и нетолеранцијата (ECRI)

- бр. 1: Борба против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата (1996)
- бр.2: Специјализирани тела за борба против расизмот, ксенофобијата, антисемитизмот и нетолеранцијата на национално ниво (1997)
- бр. 3: Борба против расизмот и нетолеранцијата кон Ромите/Циганите (1998)
- бр. 4: Национални анкети за искуството и согледувањето на дискриминацијата и расизмот од гледна точка на потенцијални жртви (1998)
- бр. 5: Борба против нетолеранцијата и дискриминацијата на муслимани (2000)
- бр. 6: Борба против ширењето расистички, ксенофобични и антисемитски материјали преку интернет (2000)
- бр.7: Национално законодавство за борба против расизмот и расната дискриминација (2002)
- бр. 8: Борба против расизмот при борење против тероризмот (2004)
- бр. 9: Борба против антисемитизмот (2004)
- Декларација за користење на расистички, антисемитски и ксенофобични елементи во политичките говори (2005)
- бр.10: Борба против расизмот и расната дискриминација во и преку училишното образование (2007)
- бр.11: Борба против расизмот и расната дискриминација во активностите на полицијата (2007)

ДОДАТОК 2

Список на кратенки

ALECSO	Организација за образование, култура и наука на Арапската лига
CERD	Комитет за елиминација на расната дискриминација
ECRI	Европска комисија за борба против расизмот и нетолеранцијата
FRA	Агенција за основни права
УНЕСКО	Организација на Обединетите нации за образование, наука и култура
(М)НВО	(Меѓународна) невладина организација
IRCICA	Истражувачки центар за исламска историја, уметност и култура
ISESCO	Исламска организација за образование, наука и култура
ОДИХП	Канцеларија за демократски институции и човекови права
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
УЕФА	Унија на Европската фудбалска асоцијација
„Венецијанска комисија“	Европска комисија за демократија преку правото

